

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Eusebiu Tu Pamphilu Ekklesiastikē Istoria

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

Henrici Valesii Annotationes In Librum Septimum Historiae Ecclesiasticae
Eusebii Pamphili.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478

HENRICI VALESII
 ANNOTATIONES
 IN LIBRUM SEPTIMUM
 HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
 EUSEBII PAMPHILI.

In Proœmium.

14. 150. **T**ὸ ἑβδόμου. Sic habet codex Regius quem Rob. Stephanus ubique secutus est. Et sane ratio ita poscebat, ut qui in titulo hujus libri βιβλίον ἑβδόμου posuerat, hic quoque τὸ ἑβδόμου scriberet. Sed codices nostri Maz. Med. & Fuk. qui titulum hujus libri ita concipiunt λόγος ζ. hic scriptum habent τὸν ἑβδόμου, &c.

In Caput I.

ὡς ἄλον εὐοῖν ἰτόν. Eusebius in Chronico annum unum imperii ac menses tres Decio tribuit. Sed Aurelius Victor Decios periisse dicit exacto Regni biennio. In Victoris autem epitome, imperasse dicitur Decius mensibus triginta. Imperare cepit Emiliano & Aquilino Coss. anno Christi 249. Anno deinde 250. Consul iterum fuit una cum Grato. Secuto deinde anno qui Consules habuit Decium Aug. 3. & Etruscum Cæsarem, imperium constanter retinuit, ut colligitur ex Senatus-consulto quod refert Pollio in Valeriano in hæc verba: *Διοβίος Δεκιός Coss. 6. Calend. Novemb. die, quum ob imperatorias literas Senatus in adeo Castrorum haberetur, utique per sententias singulorum, cui deberet censura deferri (nam id Decius posuerat in Senatus amplissimi potestate.)* Anno deinde sequenti, id est, Gallo & Volusiano Coss. occisus est. Certe aut hoc anno, aut sine superioris anni, cæsos esse Decios oportet. Sed verius puto Consulatu Galli & Volusiani. Cum enim cæsi sint Decii in prælio, haudquaquam verisimile est eos hiberno tempore bellum in Thracia gessisse. Porro Eusebius annum unum & menses tres tribuit Decio, eo quod annos septem assignat Philippo; cum tamen sex tantum annos Philippus imperaverit. Quo occiso, Decius se Augustum simul & Consulatem renuntiavit anno Christi 249, ut jam dixi. Certe hoc anno Decium imperare cœpisse apparet ex nummis veteribus quos Goltzius & Occo retulere: in quibus Decius Trib. pot. 3. Consul tertium ponitur.

ἀμα τοῖς πασι. Decius Imperator duos habuit filios, quorum major dictus est Quintus Herennius Etruscus Messius Decius; minor verò Cæsus Valens Hostilianus Messius Quintus; ambo primum Cæsares, postea Augusti à patre facti, ut ex nummis & inscriptionibus discimus.

ἰνὸς μῆκος. Baronius ad annum Christi 256. Origenis mortem confert in annum tertium Galli & Volusiani, cum tamen Eusebius in hoc loco Origenis mortem assignet eodem anno quo De-

A cius est occisus, & quo Gallus imperium occupavit. Eusebius in lib. 6. cap. 36. anno 3. Philippi Imp. Origenem sexagenario majorem fuisse scribit. Qui locus Baronii sententiam videtur stabilire. Nam à tertio Philippi Imp. anno usque ad tertium Galli & Volusiani, anni sunt novem. Adde quod scribit Eusebius initio hujus libri, Origenem decimo anno Imp. Severi, quo anno pater ipsius martyrio perfunctus est, annos natum fuisse septemdecim. Atqui si à decimo Severi anno ad primum Galli numeraveris, anni sunt unus & quinquaginta: quibus si septemdecim annos adjungas, anni existunt octo & sexaginta. Proinde necesse est, ut secundo aut tertio Galli & Volusiani anno mortuus sit Origenes. Verum Eusebius hoc loco ut dixi, perspicue asserit Origenem circa initia principatus Galli mortuum esse; id est, anno Christi 252. idque confirmare videtur Hieronymus in Epist. 65. ad Pammachium, ubi ait: *Centum & quinquaginta prope anni sunt ex quo Origenes mortuus est Tyri.* Et paulo post ait: *Cui post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus, &c.* Si ergo de quadringentis demas centum quadraginta octo, remanet annus 252. à natali Christi. Quod si mortem Origenis in annum primum Galli Imp. conferamus, ut hic suadet Eusebius, cum eum mortuum esse dicat anno ætatis nono & sexagesimo, natus sit oportet Commodi Imp. anno 4. non autem 9. ut est in Chronico Alexandrino.

κατὰ τοῦ χωριούτων. Ita ex codice Regio edidit Rob. Stephanus. Et ferri potest hæc lectio, ut sit metaphoræ ab iis quæ secundo amne deferuntur. In reliquis tamen exemplaribus Maz. Med. Fuk. & Savilii legitur κατὰ τοῦ; quæ Scriptura magis placet, eamque Rufinus etiam secutus est.

ἐπὶ τῆς εἰρήνης ἀποβινοῦται. Malim scribere ἐπὶ τῆς εἰρήνης.

In Caput II.

καλαῖα γέ τοι. Ab his verbis inchoandum est cap. Pag. 251. 3. quod nec Mulculus nec Christophorus sonum advertit. Nam quod sequitur ἀπὸ τῶν τότε κυπριαῖδς, uno spiritu continuari debet, utpote alterum membrum periodi. Certe ante hæc verba καλαῖα γέ τοι, &c. omnes nostri codices distinctionem; hoc est, τὸ εἶναι ἐν γράμῳ habent appositam. Quo indicatur novam periodum ab his verbis inchoari. In istdem tamen codicibus caput 3. incipit ab illis verbis ἀπὸ τῶν τότε κυπριαῖδς, &c.

In Caput III.

ἄρῳτ' ὁ τῶν τότε Κυπριανός. Non primus hujus sententiae auctor fuit Cyprianus; sed diu ante illum Agrippinus Carthagenensis Ecclesiae Episcopus, collectis Africa & Numidia Episcopis, haereticos rebaptizandos esse decreverat, ut docet Cyprianus in Epistola 71. & 73. Augustinus in lib. 3. contra Donatistas, & Vincentius Lirinensis. Quo magis excusandus fuit Cyprianus, qui Synodali auctoritate firmatam antecessoris sui sententiam defendere conatus est. Sed & in Cappadocia morem illum rebaptizandi haereticos, jam inde ab antiquissimis temporibus & ab ultima usque hominum memoria semper usurpatum fuisse, testatur Firmilianus Caesareae Cappadocum Episcopus in Epistola ad Cyprianum. Porro ex codicibus Maz. Med. Fuk. & Savil. restitutus ἄρῳτ' ὁ τῶν τότε, cum antea ex codice Regio legeretur ἄρῳτ' ὁ τότε.

ἄρῳτ' ὁ γεσίθων ὁ μὴ δειν. Epistola Stephani Papae ad Episcopos Africa refertur a Cypriano in Epistola 74. & 75. iisdem fere verbis quibus utitur hic Eusebius: *Si quis a quacumque haeresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in penitentiam, cum ipsi haeretici proprie alter utrum ad se venientes non baptizent, sed communent tantum.* Firmilianus quoque in Epistola ad Cyprianum, quaedam illius Epistolae capita refert simul ac refutat.

In Caput IV.

νοβατοποιεῖν. Alludit ad nomen Novati seu Novatiani. Sic haereseon novitates dixit Vincentius Lirinensis in Commonitorio.

In Caput V.

ἰοθι δ' ἰνω ἀδελφί. Ex hac Epistola Dionysii ad Stephanum Papam, Baronius ad annum Christi 259. colligit, Orientales Episcopos tandem errore deposito sententiam Stephani de haereticis non rebaptizandis amplexos esse. Baronium secutus est Filescus in notis ad Vincentii Commonitorium. Sed qui Dionysii Epistolam attente legerit, longe aliter rem se habere intelliget. Nam Epistola illa Dionysii, duo capita continebat. Primum an rebaptizandi essent haeretici: secundum de concordia Ecclesiarum Orientis, quae Novatiani haeresim damnaverant, & lapsos recipiendos esse statuerant. Huic igitur sententiae Demetrianum Episcopum Antiochiae, quae caput erat Orientis, & reliquos subscripsisse nunciat Dionysius: quod quidem Stephano gratissimum fore sciebat, cum Fabius decessor Demetriani in Novatiani sententiam pronior fuisset, & congregato ex Cilicia, Cappadocia, Palaestina & Aegypto Episcoporum Concilio, eam stabilire conatus fuisset, ut scribit Dionysius apud Eusebium in fine lib. 6.

ἔστι προσωτέρω. Haec verba non habentur in codice Fuk. & Saviliano. Sed nec Christophorus in libris suis ea reperit, ut ex versione ejus apparet, leguntur tamen apud Synellum ac Nicephorum, & in nostris, Regio, Maz. ac Mediceo. Et Langus quidem ac Musculus ita verterunt: *Scito nunc frater, Orientales atque etiam superiores Ecclesias, &c.* Recte meo quidem iudicio. Sic Eusebius in lib. 3.

A de vita Constantini cap. 7. ἀρχιερεῖς ἡμετέρας τῶν θ' οἰήτι προσώτατοι. Ita enim scribitur in codice Reg. & in schedis & apud Sozom. per ultiores Ecclesias, intelligi Ecclesias Orientis & Mesopotamiae. Oriens enim proprie dicitur Syria, cujus caput erat Antiochia. Regio hanc provinciam tunc temporis Praefes Orientis, ut docet Vopiscus in Aureliano agens de ejus adoptione. Possunt tamen haec verba etiam aliter intelligi, ut verba sint Eusebii, ex Epistola Dionysii carptim quaedam capita referentis. Certe in codice Maz. ac Med. haec verba duobus punctis inclusa sunt. Et in exemplari quidem Mediceo apparet est media distinctio sive mora: in Mazarno velo distinctio. Verto igitur: *Et paulo post.* Atque haec posterior interpretatio, verior nunc mihi videtur ac certior.

ἐν Ἀλῖα. Alia vocabatur etate Dionysii, quae postea dicta est Hierosolyma. Consistunt quidem temporibus adhuc Alia vocabatur. Sic in eodem Peutingerorum & in Itinerario Antonini, quae post Imperium Constantini scriptum est, nominatur. Sed & in Concilio Niceno Canonis, Alia dicitur. Itaque verissimum puto, quod superioribus observavi, nomen Hierosolymorum hunc locum in ditum fuisse per ambitionem Episcoporum illi loci, qui Jacobi Justii successores haberi volebant. Hinc est quod Rufinus ex more saeculi sui, pro dicto nomine hic substituit Hierosolyma: & Eusebius Narcisum, Alexandrum & ceteros, semper Hierosolymorum Episcopos appellat. Interdum tamen dicitur rarius, Aliam nominat; verbi gratia in libro Martyribus Palaestinae capite II.

κοιμηθῆντ' ἂν Ἀλεξάνδρου. Haec verba transposita sunt, & post voces illas ἐν Ἀλῖα collocari debent. Nam Mazabanes Alexandro Aliae Episcopo successerat, ut docet Dionysius in Epistola ad Cornelium. Vidit hoc etiam Rufinus, ut ex interpretatione ejus apparet.

οἱ σὶν ἀρκείναι ἐκαστοῖ. Hunc locum non intellexerunt Langus, Musculus & Christophorus. Solebat olim Ecclesia Romana, aliarum Ecclesiarum inopiam liberalitate sua sublevare, & capiti fratribus vel in metallum datis pecunias ac vestes conferre, ut testatur Dionysius Corinbionum Episcopus in Epistola ad Soterem Papam, cujus verba supra retulit Eusebius in libro 4. Idque in eodem institutum Ecclesiae Romanae, sua adhuc etate perseverasse, ibidem scribit Eusebius. In eam rem dabant collectae in Ecclesia Romana, de quibus Leo Papa loquitur in sermonibus. *ἵνα αὐτοῖς proprie sumptus ac viaticum ministrare, vel stipendia conferre.* Ita Clemens Alexandrinus in primo Stromateo haud procul ab initio: *ἵνα αὐτοῖς ἡμετέρας ἀρχιερέων δὲ ἐποποιήσων, ἡμετέρας ἰδὲ ἐκαστοῦ. ἰδὲ ἐκαστοῦ ἀρχιερέων δὲ ἐποποιήσων, ἡμετέρας ἰδὲ ἐκαστοῦ. ἰδὲ ἐκαστοῦ ἀρχιερέων δὲ ἐποποιήσων, ἡμετέρας ἰδὲ ἐκαστοῦ.* Id est: *Interdum enim operam quidem misericordiae opera prestare, tam pecuniam quam corporis ministerio: exempli gratia pecuniam dare, aut aegrotanti ministrare, aut aegrotanti ministrantem. Sed operam perficere non possumus, nisi*

epistolam, sive ob morbum, sive ob senectutem. Eodem sensu Chrysofomus Homil. 67. in Matthæum hanc vocem usurpat: *ἰσὺς τῶν ἰσχυρῶν ἢ οὐ σφόδρα πλουτεῦσαν ὑπόδοξον ἢ ἐπιλοχία ἐχούσα, ἐνὸνσον ὅσαι ἐπαρκεί καὶ ἰκαστῆν ἡμέραν χηραίας, ὅσαι παρδύοις.*

χαρὰς ἐπιστολῶν. In quatuor nostris codicibus Maz. Med. Fuk. & Savil. scriptum est: *ἐχχαρὰς ἐπιστολῶν.*

ἰπὶς ἀφρῆς. Præter Epistolam ad Episcopos Africa, de qua superius dixi, aliam insuper Epistolam scriperat Stephanus Papa ad Orientales, de qua præter Dionysium loquitur Firmilianus in Epistola ad Cyprianum sub finem: *Pacem cum singulis vario discordiæ genere ruptentem: modo cum Orientalibus (quod nec vos latere confidimus) modo vobiscum qui in meridie estis.* Sed Firmilianus Oratorum more rem

amplificat. Neque enim Stephanus aut cum Afris, aut cum Orientalibus pacem rupit; sed tantum minatus est se pacem cum iisdem rupturum, si in pristina sententia permanerent, ut hic dilerte testatur Dionysius Alexandrinus. Eodem plane modo, quo

Victor Papa interminatus fuerat Asiaticis, se illos à communione Ecclesiæ abscisurum. Certe Stephanum ultra minas non processisse ex eo apparet, quod Dionysius post eius obitum ad Xystum PP. iterum scripsit, ut eius sententiam super ea re flagitaret. Nam Dionysius in Afrorum & Orientalium sententiam magis propendebat, teste Hieronymo in libro de Scripioribus Ecclesiasticis. Illud quoque observandum est, quod in supra dicto loco scribit Firmilianus, Stephanum pacem cum Afris & Orientalibus vario discordiæ genere rupisse. Nam & inde colligi potest non fuisse prolatam à Stephano adversus illos excommunicationis sententiam. Certe si Stephanus excommunicationis sententiam in eos protulisset, non utique vario genere pacem cum utrisque rupisset, sed uno eodemque modo, excommunicationis videlicet sententiâ, tam Afros quàm Orientales percussisset. Nunc porò videamus, quo modo cum Afris pacem ruperit Stephanus. Declarat hoc Firmilianus his verbis: *Μόδο vobiscum, à quibus legatos Episcopos patienter satis & leniter suscepit; ut eos nec ad sermonem satem colloqui communiti admitteret. Adhuc in super præciperet fraternitatis universæ, ne quis eos in domum suam reciperet; ut venientibus non solum pax & communio, sed & tectum & hospitium negaretur.* Hæc Firmiliani verba rem quidem ipsam magnopere exaggerant. Sed nego in illis verbis ullum excommunicationis à Stephano prolatæ indicium reperiri. Graviter quidem commotus est Stephanus, & indigne tulit quod à Africana Synodus adversus receptam totius Ecclesiæ consuetudinem hæreticos rebaptizandos esse statuisset, remque tanti ponderis ac momenti, non consulto prius Romanae urbis Episcopo decernere ausa esset. Itaque Episcopos quos Cyprianus & reliqui collegæ ad ipsum miserant una cum decretis illius Synodi, primò quidem admittere noluit, ut docet Firmilianus. Postea verò eos admisit, & ad literas Cypriani rescripsit, sicut colligitur ex Epistola Cypriani ad Pompeium. Quæ quidem Stephani literæ licet paulo acerbiores & iniquiores vix tunc fuerint Cypriano, nihilominus tamen pacem inter se ambo retinuerunt. Cyprianus certe etiam post

illas Stephani literas, cum fratrem nominat in Epistola ad Pompeium sub initium. Denique Afri post illas Stephani PP. literas, hæreticos nihilominus rebaptizantur usque ad Constantinum Magni tempora, ut patet ex Concilio Arelateni.

ὡς οὐδ' ἔδεικνόντο κοινότητων. Firmilianus in Epistola ad Cyprianum de Stephano loquens: *Dum enim putas omnes à te abstinere posse; solum te ab omnibus abstinisti.* Et paulo ante dixerat: *Excidisti enim scriptum, nolite fallere. Sed quidem ille est verè schismaticus, qui se à communione Ecclesiasticæ unitatis Apostolatam fecerit.* Cyprianus quoque in Epistola ad Pompeium testatur Stephanum Papam ea voce in suis literis ulum fuisse: *Dat honorem Deo, qui hæreticorum amicus, & inimicus Christianorum, sacerdotes Dei, veritatem Christi, & Ecclesiæ unitatem tuentes abstinentos putat?*

ἢ δαλονότες ἀλατίας. Ita quidem legitur in codice Regio & apud Georgium Syncellum. Verùm in reliquis exemplaribus Maz. Med. Fuk. & Savil. deest vox *δαλονότες.*

ἐν ταῖς μεγίσταις ἢ ἐπισημοῦσι συνόδοις. In Synodo scilicet Leonienti, de qua Firmilianus in Epistola ad Cyprianum, & in Conciliis Africa, partim sub Agrippino, partim sub Cypriano. Item in Concilio Synnadeni ut dicitur infra in capite 7. hujus libri. Et in Synodo quidem Carthagenensi sub Cypriano, quæ hodie inter Cypriani opera exstat; octoginta & amplius Episcopi sententiam dixerunt: inter quos quidam fuerunt Confessores & Martyres. In Iconienti autem Concilio quinquaginta Episcopi convenerunt, ut testatur Augustinus in l. 3. contra Cresconium cap. 7. his verbis: *Proinde si omnino jam credendum sit, quinquaginta Episcopis Orientalium id esse visum, quod septuaginta & Afris vel aliquanto etiam pluribus, contra tot millia Episcoporum quibus hic error in toto orbe diffusus, cur non potius etiam paucos ipsos Orientales suum iudicium correxisse dicamus.* Ceterum Orientales ac præsertim Cappadoces, morem suum in rebaptizandis hæreticis constantissime retinuerunt, ut patet ex Basilij ad Amphilo-chium Canonicis Epistolis prima & secunda. Manfitque mos iste apud illos usque ad primam Synodum Constantinopolitanam.

In Caput VI.

σημαίνων δ' ἐπ' αὐτῷ. Nostris codices Maz. & Med. cum Fuk. & Savil. hunc locum ita exhibent: *σημαίνων δ' ἐν ταῦτῳ ὅτι κατὰ σαβηλλιον αἰρετικῶς* recte quidem quoad posteriorem partem attinet.

Verùm illud *ἐν ταῦτῳ* prorsus rejiciendum est, & Scriptura codicis Regij retinenda *ἐπ' αὐτῷ*, supple κεφαλῆς, qua voce paulo ante usus est Eusebius: *ἀλλὰ ταῦτα μὴ εἶτε τὸ ζήτημα τοῦτ' ἢ δ' αὐτοῦ κεφαλῆς.* Sic enim præfert codex Regius & editio Stephani: pro quo in reliquis codicibus legitur: *εἶτε τὸ δόλουμένου ζήτημα.* Igitur *ἐπ' αὐτῷ* latine sonat post illud capitulum. Nam Epistola Dionysij ad Xystum duo capita continebat: primum de rebaptizandis hæreticis; alterum de dogmate Sabellij. Quod si scribas *ἐν ταῦτῳ*, suppleendum erit *λέγω*, cum tamen Eusebius non *λέγων* sed *ἐπιστολῶν* dixerit supra.

πρὸ χειρῶν. In codice Regio & apud Nicephorum uno verbo legitur *πρὸ χειρῶν.* Apud Georgium autem Syncellum scribitur *τῶν χειρῶν.*

ταυ, quod magis probat: eamque lectionem in interpretatione mea sum secutus.

Pag. 253. ἰσιγιδά τινα. Intelligere videtur Epistolam ad Ammonem Berenicensem Episcopum, & aliam ad Telephorum; aliam item ad Euphranorem contra Sabellium scriptas; de quibus loquitur Eusebius in capite 26. hujus libri. Athanasius in defensione quā scripsit pro Dionysio Alexandrinorum Episcopo, unam tantum commemorat Dionysij Epistolam ad Ammonium & Euphranorem conscriptam. In qua cum quædam de Christo minus recte dixisse videretur Dionysius, accusatus est à quibusdam Episcopis Ægypti coram Dionysio Romanæ urbis Episcopo.

In Capite VII.

ὁ δὲ διττομένον συμφύρισμα. Cum jamdudum conjecissem legendum esse συμφύρισμα, tandem conjecturam meam confirmavit editio Georgij Syncelli, apud quem ita discrete scriptum habetur.

Ἄπεσθελικὴ φωνὴ τῆ λεγούση, ἡνὶθε δὲ μοι τραπέζιται. Hæc verba non leguntur in Apostolo. In prima quidem Epistola ad Thessalonicenses cap. 5. hæc leguntur: Omnia probate, quod bonum est tenete. Quæ profectò eandem vim habent ac priora illa: Εἰστε boni τραπέζιται. Sed Origenes Tomo 19. in Evangelium Joannis, & post illum Hieronymus in Epistola ad Minervium & Alexandrum, discrete affirmant hoc mandatum: Εἰστε boni τραπέζιται, à Christo traditum esse, eique consentire doctrinam Pauli in Epistola ad Thessalonicenses. Quare assentior doctissimo viro Jacobo Usserio, qui hoc Christi verbum ex Evangelio secundum Hebræos desumptum esse censuit in Prolegomenis ad Ignatij Epistolæ cap. 8. Citantur hæc verba etiam à Cyrillo Hierosolymitano in Catechesi sexta sub finem: ἡνὶ δὲ μοι τραπέζιται, τὸ καλὸν κατ' ἕνα, δὲ πᾶσι τοῖς εἰδούσι ποιεῖν ἀπὸ χόμου. Porro in codicibus nostris Maz. Med. & Fuk. vox τραπέζιται acutum gerit accentum in penultima. Sic paulo ante in capite quinto hujus libri, vocem ἴδρον acuto accentu notatam exhibet codex Maz. & Fuk.

καίτοι τῆ ἐκκλησίας ἁγίας ὄντας. Duo erant genera eorum qui ab hæreticis ad Catholicam Ecclesiam veniebant. Alij erant Apostata, qui cum in Ecclesia Catholica prius tincti fuissent, ad hæreticorum partes postea transfugerant: alij simpliciter hæretici, qui scilicet nunquam in Ecclesia Catholica fuerant. Utrosque aperte distinguit Cyprianus in Epistola ad Quintum de baptizandis hæreticis. Ac vetus quidem Ecclesiæ consuetudo hæc erat, ut tam Apostata quam simpliciter hæretici ad Ecclesiam redeuntes, per manus impositionem susciperentur. Cyprianus in dicta Epistola: Quod & nos quoque hodie observamus, ut quos constat hic baptizatos esse & à nobis ad hæreticos transisse; si postmodum peccato suo cognito & errore digesto, ad veritatem & matricem redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere. Vetus auctor de non rebaptizandis hæreticis pag. 136. Licet negator ille antea vel hæreticus fuerit, vel audiens qui nondum baptizatus sit, vel de hæresi ad veritatem fidei conversus, vel ab Ecclesia digressus ac postea reversus sit, & tunc cum rediret, priusquam ei manus ab Episcopo imponeretur, apprehensus confiteri

Christum necesse habuerit. Quid igitur, dicet aliquis, nullumne erat discrimen inter Apostata & simplices hæreticos? Immo verò Apostata utpote gravissimi criminis rei, non nisi post diuturnam pœnitentiam ab Ecclesia suscipiebantur, cum hæretici qui nunquam antea in Ecclesia fuissent, benignius agebatur, ut docet Augustinus in Epistola 48. ad Vincentium sub finem: Ecclesia Christi, inquit, aliter tractat eos qui eam deserunt, si hoc ipsum pœnitendo corrigunt: aliter illos qui in ea nondum fuerunt, & tunc primum eius pacem accipiunt: illos amplius humilitando, istos lenius suscipiendo. Ex his apparet qui sit sensus horum Dionysij verborum. Attenim Dionysius, Heraclam decessorem suum cum Apostata qui hæresi relicta ad Ecclesiam revertebatur ita se gessisse, ut eos ad communionem admitteret, dummodo omnia hæreticorum arcana & impia dogmata coram universa fidelium multitudine divulgarent nec altero baptismo illos ab eo tinctos fuisset, quippe qui antea in Ecclesia Catholica baptismum susceperant. Et hanc formulam in Apostatis recipiendos sic ab Heracla accepisse testatur Dionysius. Quamquam illi revera Apostata non erant: sed potius illi fratres, qui palam quidem cum Catholicis in Ecclesia conveniebant; clam verò hæreticorum capibus miscebantur. Hic est sensus hujus loci, quem Christophorus & reliqui Interpretes, cum non assequerentur, densissimis tenebris involverunt. Quæret hic aliquis, utrum Heraclas cum Apostata illos reciperet, manum eis imposuerit. Id quidem aperte non dicit Dionysius; sed ex eius verbis satis colligitur, illos per manus impositionem receptos fuisse. Ait enim Dionysius, præcepisse illi Heraclam antequam eos reciperet, ut cuncta hæreticorum dogmata palam in Ecclesia publicarent; id est, ut exomologesim facerent. Porro exomologesim sequebatur manus impositio; ac deinde communio. Sed & illud notandum est, aliam fuisse manus impositionem quàm apostata, aliam quàm simplices hæretici suscipiebantur. Prior enim manus impositio fiebat ad pœnitentiam, ut docet Cyprianus in epistola ad Quintum, & in epistola ad Pompeium. Illa verò manus impositio quàm recipiebantur simplices hæretici, fiebat ad tradendum Spiritum sanctum, ut docet Cyprianus in Epist. ad Stephanum.

τὸ γὰρ ἁγίου πνεύματος. Ita quidem edidit Rob. Stephanus, Medicæi codicis scripturam secutus. Verum in reliquis exemplaribus, Regio scilicet Mazarino ac Fuketiano postrema vox illa πνεύματος non habetur; & recte meo quidem iudicio. Reddit enim rationem Dionysius, cur in recipiendis illis Apostatis Heraclas iterato baptismo minime opus habuerit. τὸ γὰρ ἁγίου πνεύματος παρ' αὐτοῦ τετυχέντων. Supple βαπτισμάτων. Id est: Sanctum enim baptisma jam ab illis fuerant consecuti. Sanctum baptisma appellat Dionysius baptismum Catholicorum, ad differentiam baptismatis hæreticorum, quod profanum passim vocat Cyprianus in Epistolis, & Firmilianus, & quicumque alij tunc temporis sententiam illam de hæreticis rebaptizandis tuebantur. Quibus fuisse Dionysium Alexandrinum, tum ex eius Epistolis hic ab Eusebio prolatis constat, tum B. Hieronymi testimonio. Se explicare soleo locum eiusdem Dionysij ex Epistola

de baptismo ad Dionysium Ecclesie Rom. Presbyterum, ubi de Novatiano hæc dicit: τὸ λουτρὸν ἐδιδότω τὸ ἅγιον. Si quis tamen τὸ ἅγιον in his locis perpetuum esse baptismi Epithetum contenderit, equidem non refragabor. Prior tamen expositio magis aridet. Quod si veterem lectionem hoc loco retinuerimus τὸ ἅγιον πνεύματος, tunc argumentatio Dionysij non procedet. Quæ est enim consequentia: redeuntes ad Ecclesiam Apostatas non iterum baptizabat Heraclas. Quam ob causam? quia scilicet Spiritum sanctum ab ipso prius acceperant. Nisi per Spiritum sanctum hoc loco intelligamus baptismum, inepta prorsus erit ratiocinatio.

214. *εὐδοκίᾳ ἀδελφῶν ἐκείνων ἢ σὺν αὐτοῖς.* Has Synodos, Iconiensem & Synnadensem, jam pridem ante sua tempora collectas fuisse diserte affirmat Dionysius. Ait enim: *ἔσθησαν κατὰ τὸ ἐκ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων.* Idem testatur etiam Firmilianus in Epistola ad Cyprianum, de Iconiensi Synodo ita loquens: *Quod totum nos jam pridem in Iconio qui Phrygia loca est collectis, in unum convenientibus ex Galatia & Cilicia & ceteris proximis regionibus, confirmavimus.* Ubi pronomen nos, non de ipsius Firmiliani persona, sed potius de eius decessoribus accipiendum est. Certe Firmilianus eam Synodum jam pridem collectam fuisse, diserte affirmat. Sed & in fine eiusdem Epistolæ, Synodi hujus vetustatem manifestissime indicat. Nam cum Stephanus PP. Cypriano scribens, antiquam Ecclesiæ consuetudinem in recipiendis hæreticis, ad verus assertores novi dogmatis opposuisset, Firmilianus hoc argumentum ad verus Afcos fortasse valere dicit; & quomodo Afridi refutare possint ibidem docet. Contra Orientales verò, nullam vim illud habere demonstrat, apud quos semper rebaptizati fuerint hæretici, jam inde ab Iconiensi Synodo quæ ob Montanistas fuerat congregata. Firmiliani verba hæc sunt: *Quod quidem adversus Stephanum vos dicere Afridi potestis, cognita veritate errorem vos consuetudinis reliquisse. Ceterum nos veritati & consuetudinem iungimus, & consuetudini Romanorum consuetudinem sed veritati opponimus; ab initio hoc tenentes, quod à Christo & ab Apostolo traditum est.* Nec meminimus, hoc apud nos aliquando capisse, cum semper istuc observatum sit, ut non nisi unam Dei Ecclesiam nossemus, & sanctum baptismum non nisi sanctæ Ecclesiæ computaremus. Plane quoniam quidam de eorum baptismo dubitabant, qui etsi novos Prophetas recipiunt, eosdem tamen Patrem & Filium nosse nobiscum videntur; prius simul convenientes in Iconio diligentissime tractavimus, & confirmavimus repudiandum esse omnino baptismum quod sit extra Ecclesiam constitutum. Dicit aliquis Firmilianum utrobique de seipso loqui, ac proinde illum Iconiensi Synodo interfuisse. Esto: interfuert Iconiensi Synodo Firmilianus, quando ita placet. Neque enim id negare velim pertinacius. Illud tamen constanter affirmo, diu ante Stephani Papæ tempora Iconiensem hanc Synodum fuisse celebratam. Nam & Firmilianus scribens ad Cyprianum adversus Stephanum, qui tunc præerat Ecclesiæ Romanæ, diserte affirmat Iconiensem Synodum jam pridem collectam fuisse: Et Dionysius Alexandrinus in Epistola ad Philemonem Romanæ urbis presbyterum, quam scripsit

sub initia Pontificatus Xysti Papæ, testatur Synodum illam celebratam esse *ἔσθησαν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων.* Sub extrema igitur tempora Alexandri Severi collecta esse videtur hæc Synodus: Quo quidem tempore, Firmilianus ad Cæsariensis Ecclesiæ sacerdotium recens promotus fuerat, ut docet Eusebius in lib. 6. Quare non possum assentiri Baronio ac Binio, qui Iconiensem Synodum contulerunt in annum Christi 258. qui annus est secundus Stephani Papæ.

Ἐπισκόπου Ἡρμιλιανῶν. In quatuor nostris codicibus Maz. Med. Fuk. & Saviliano scribitur *Ἐπισκόπου*: Sed quoniam Eusebius *Ἐπισκόπου* frequenter usurpare solet *ἀντὶ τοῦ Ἐπισκόπου*, vulgatam lectionem quam Regius codex tuetur, mutare nolui. Paulo post ubi legitur *Ἐπισκόπων* ἐκείσε παρεληφθῆτα codex Regius scriptum habet *τὴν αὐτῆς παρ.*

In Caput VIII.

Νοβατιανῶν. Ita legitur etiam in Chronico Georgij Syncelli & apud Nicephorum in libro 6. cap. 9: sed in vetustissimo codice Mazarino, Med. ac Fuk. scribitur *νοβατιανῶν*, rectius sine dubio. Ac profecto mirum est, in hoc uno Eusebij loco verum illius hæretici nomen esse servatum. Quare graviter fallitur Christophorus, qui vulgatum errorem secutus, Novatum hic pro Novatiano substituit: Ceterum cum hoc elogio Novatiani, confer alterum quod legitur in Epistola 77. Cypriani: *Desertor Ecclesiæ; misericordiæ hostis; intersector penitentia; doctor superbia; veritatis corruptor; perditor charitatis.*

τὸ λουτρὸν ἁγίου τοῦ τῶν ἁγίων. In hujus verbi interpretatione, mirum est quantopere dissentiant Interpretes. Nam Langus quidem vertit: *Sacrum absolute lavacrum.* Muculus verò interpretatur: *Sacerum lavacrum reprobatum.* At Christophorus ita vertit: *Sacrum baptismi lavacrum abrogatum.* Denique Interpres Georgij Syncelli vertit: *Sacrum insuper lavacrum irritum.* Et hæc quidem Interpretum dissensio ex eo fluxit, quod verbum *ἁγίου* multiplicem habet significationem. Interdum enim significat reprobare ac respuere, ut cum dicit Origenes de Hellespatis: *ἁγίου τὴν ἀδοκίαν ἡμεῶν*, quæ verba retulit Eusebius in lib. 6. cap. 38. Interdum idem valet ac probro afficere. Helychius *ἁγίου*, *ἀτιμάζει.* Atque ita sumitur apud Clementem Alexandrinum in lib. 4. Stromatei: *τοὺς ἀγνοεῖ ὁ ἁγίου*, *ἢ ἀδωρον ἁγίου*, *ἀλλὰ τὸν Θεόν*, id est, non hominem sed Deum spernit ac pro nihilo ducit. Sunt & alie hujus verbi significationes à Grammaticis observatæ. Sed nunc videndum est, quam huic loco magis conveniat. Enim verò quis melius verba Dionysij interpretari possit quam ipse Dionysius. Hic igitur in libro secundo de promissionibus, verbum *ἁγίου* usurpat pro reprobare ac rejicere, de Joannis Apocalypsi ita scribens: *τίς ἔσθ' οὗ τῶν ἀπὸ ἡμῶν ἠθέτησαν ἢ ἀποκεύσαν πάντῃ τὸ βίβλων.* Et paulo post: *ἕξ ὁ ἁγίου ἡμῶν ἐν τῶν τολμήσαιμι τὸ βίβλων πολλῶν αὐτῶν ἁγίου ἐχόντων ἀδελφῶν.* Citantur hæc loca Dionysij infra in capite 25. hujus libri. Novatianus igitur qui Catholicorum baptismum damnabat ac reprobat, recte *ἁγίου τὸ ἅγιον βάπτισμα* dicitur. Quippe Novatianus hæc

deles qui in Ecclesia Catholica baptismi Sacramen-
ta suscepant, negabat revera baptizatos esse, ut-
pote qui à malis sacerdotibus & lapsorum commu-
nionem maculatis tincti fuissent. Aiebat enim Nova-
tianus, baptismum prodesse non posse, nisi à pro-
bis sanctisque sacerdotibus traderetur. Itaque non
omnes qui baptismum acceperant, Christianos esse
censebat, sed eos duntaxat qui à Christianis, id est,
bonæ & Christianæ vitæ sacerdotibus essent con-
signati: ut docet vetus auctor quæstionum Veteris
& Novi Testamenti cap. 102. *In tantum irascitur
nobis, ut & Christianos non neget, cum sciat nos ea fide
initiatos, de qua ipse præsumit, &c.* Idem postea
senferunt in Africa Donatistæ, qui paganos voca-
bant eos qui in Ecclesia Catholica baptismum sulce-
pissent. Quare merito Epiphanius eos Novatianis
accenset. Ambrosius seu quis alius in Epistolam 1.
ad Corinthios cap. 1. *Sic enim erant, sicut nunc No-
vatiiani & Donatiani, qui baptismum sibi vindicant;
à nostris baptizatos reprobantes: & baptizati ab his
gloriantur in personis eorum.* Et ante hos Cypri-
anus in Epistola ad Jubajanum de rebaptizandis hæ-
reticis: *Nec nos movet quod literis tuis complexus es;
Novatianenses rebaptizare eos quos à nobis sollicitant.* Vide Baronium ad annum Christi 254. cap.
106.

τὸν τι ἀπὸ αὐτῶν πρὸς τὴν ἀναγνώσκειν. Catechume-
ni priusquam sacrum lavacrum susciperent, Symbo-
lum quod ipsis traditum fuerat, memoriter recitare
jubebantur: interrogatique à sacerdote, ad singula
capita respondebant, *Credo.* Ultimum caput in-
terrogationis erat hoc: *Credis in vitam æternam &
remissionem peccatorum per sanctam Ecclesiam,* ut
docet Cyprianus in Epistola 70. & 76. Cum igitur
Novatianus remissionem peccatorum adimeret, si-
mul etiam fidem quam ante factum baptismum Cate-
chumeni habere se profitebantur, abolebat, ἀπὸ αὐ-
τῶν igitur supple τὸ ἀγίου πνεύματος. Atque ita hunc lo-
cum accepit Musculus & Christophorus. Ve-
rum Interpres Georgij Syncelli, hunc locum ita ver-
tit: *Fidem ac professionem aliquot jam retro sæculis su-
peditorem evertit, quasi scriptum esset ἀπὸ αὐτῶν, quod
non probo.*

τὸτε πνεύμα τὸ ἅγιον. Hic locus non caret diffi-
cultate. Primò enim obscurum est quid sibi velit
Dionysius, cum ait Novatianum fugasse à fratribus
Spiritus sanctum. Nisi forte per Spiritum sanctum,
intelligit gratiam quæ dabatur peccantibus per ma-
nus impositionem, tunc cum peractâ poenitentia
ad communionem admittebantur. Sed major dif-
ficultas est in iis quæ proxime sequuntur: *εἰ καὶ τις
λέω ἐν πρὸς τὸ ἀεὶ μένειν ἢ ἐπὶ ἀνελθεῖν ἀπὸς αὐτῶν.* De
lapsis enim hic loqui Dionysium satis constat. In
lapsis verò quomodo potest remanere Spiritus san-
ctus. Reverti quidem ad lapsos facile potest, dum-
modo illos admissi sceleris poeniterit. Verùm in
lapsis remanere nullomodo potest. Anima enim
quæ peccaverit, ipsa morietur, ut ait Scriptura.
An dicemus in quibusdam lapsis adhuc habitare Spi-
ritum sanctum, ijs scilicet qui per imprudenciam
ac per infirmitatem lapsi sunt. Cujusmodi fuerunt
illi, qui tunc temporis dicebantur libellatici. Quid
enim si quis mente captus aut mirrata potione sopi-
tus, Diis sacrificaverit? Is certe Spiritus sancti gra-
tiam non amisit, qui imprudens, & quid ageret

nefciens, non sponte, sed per vim coactus deliquit.
Quòd si hæc interpretatio non placet, omnino de-
cendum erit. Dionysium hic de lapsis non loqui; sed
de fidelibus, quorum alij gratiam Spiritus sancti
quam in baptismo acceperunt, adhuc retineant; alij
verò eam amisserunt. Et ab his quidem Novatianus
fugabat Spiritum sanctum, cum poenitentiam & pa-
cem ijs denegaret, quibus Spiritus sancti gratia re-
paratur. Ab illis verò qui adhuc gratiam retineant,
fugabat Spiritum sanctum dum eis spem omnem ad-
imebat veniæ si forte peccarent, & sinistram de Spi-
ritu S. opinionem eorum animis insinabat, qualis
immitis ac crudelis esset, & misericordiz omnis ex-
pers.

In Caput IX.

συμβολικῆς λέξεως. Quatuor nostri codices Max.
Med. Fuk. & Savil. particulam addunt hoc modo:
συμβολικῆς λέξεως.

συμμεμεινον ἀδελφῶν. Apud Nicephorum locus
hic una voce auctor legitur hoc modo: *συμμεμει-
νον ἀδελφῶν τῶν &c.* quod sine dubio majorem ad-
fert perspicuitatem.

Ἐξεδόχη. Christophorus vertit: *Susceptionem
in Ecclesiam.* Musculus verò simpliciter translatit
susceptionem, quod magis probo. Baptismus enim vo-
catur *Ἐξεδόχη*, quòd in eo Deus nos suscipit ut
quam filios. Potest etiam *Ἐξεδόχη* exponi *peni-
tentiæ.* Sic enim vocabant baptismum. Acta MS. res-
tutionis sancti Genesij Mimi: *Et dum vult plenam ho-
peratori ex sua arte placere, scribitur per singulas copias
secretam & venerabilem Dei legem, & cum carnis
attentus per singula requireret, venit usque ad bap-
tismum & perceptionem infantium.*

ἐν χάριτι καὶ ἐν ἀγάπῃ. Postquam sacerdos solemnem Eucharistie
precaationem absolverat, universus populus vocatus
simul conjungens acclamare solebat Amen, quòd est
fiat. Cujus moris meminit Justinus in Apologu-
co 1. *ὁ σωτηρίας ἡμῶν τὰς ἐν χάριτι καὶ ἐν ἀγάπῃ
πᾶς ἡμῶν χάριτος ἐπισημαίνω λέγω ἡμῶν.* De hoc mo-
re intelligendus videtur Pauli locus in Epistola ad
Corinthios cap. 14. *Si benedixerit spiritus, quum im-
plet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tradi-
tione, quoniam nescit quid dicat? Tangit enim
ibi Paulus quosdam ex Hebræis, qui Hebræi
aut Syra lingua plerumque in tractatibus aut obli-
tionibus utebantur coram Græcis hominibus, ut
docet Ambrosius, seu quis alius auctor Com-
mentariorum in Epistolam 1. ad Corinthios cap.
14. Amen verò consensum significat auditorum,
& est signaculum veritatis, ut notat Hieronymus
in fine Commentariorum in Epistolam ad Gal-
atas. Optime Florus magister in expositione ait
sæ: Amen autem quod ab omni Ecclesia respondetur,
interpretatur verum, non ubicumque & quomodo
cumque, sed mystica religione. Hoc ergo ad tantum
mysterij consecrationem, sicut & in omni legitima
oratione respondent fideles, & respondendo satisfi-
bunt. Quæ Flori verba delumpta sunt ex libro de
cuini de divinis officiis. Hodie quoque idem
observatur in Ecclesia. Nam ubi Sacerdos sacrum
Canonem recitavit, & verba illa protulit per omnia
sæcula sæculorum, tunc omnis populus respondit
Amen. Hoc tantum dilectum est hodie, quod
Sacerdos*

Sacerdos Canonem & solemnem preces submissa voce pronuntiat, cum olim tota Eucharistiae caeremonia clara voce perageretur, ut vel unus hic Dionysii locus ostendit.

ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Fideles communicari ad altare accedebant, ibique corpus Christi de manu presbyteri stantes, non ut hodie, genibus flexis accipiebant. Idcirco ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος dixit Dionysius, quae vox proprie de presbyteris & diaconis usurpatur, qui altari ministrabant. Chrysostr. Homilia 24. in Epistolam ad Corinthios. οὐ δὲ ἐν ἐκ φάτι η ἁγίας, ἀλλ' ἐν δυσιασθείῳ ἢ ζωαίῳ κατέχευον, ἀλλ' ἱερὰ παρὰ ἑαυτῶν ἢ πνεύμα μετὰ πολλῆς τῆς θαυμασίας τοῖς ἀποκειμένοις ἐπιπέμπουσαν, & in Homilia 41. in eandem Epistolam ὁ παρὰ ἑαυτῶν τῶν δυσιασθείῳ, sacerdos est. De laico verò qui ad altare accedit. προσήλυτος & προσελθὼν dicit Chrysostr. Ac olim quidem, ut dixi, fideles ad ipsam sacram mensam accedebant, quemadmodum hoc loco docet Dionysius. & in Epist. ad Basilidem cap. 2. ubi de mulieribus quæ mensam sanguinis fluxu laborant, ita scribit: ἢ δὲ ἡ αὐτὰς οὐ μὴν πρὸς αἰσῶν καὶ ἰλαθείας, τολμήσαν ἕως διακειμένης ἐν τῇ ἁγίᾳ προσελθόν. ἢ τὴν σάματον καὶ τὴν αἱματόν τῶν ἁγίων προσάψασθαι. Ad eum Dionysii locum recte notat Balsamo: αἰετοὶ ἐν τῷ παλαιῷ ἐσθρῶν τοῦ ζωαίου εἰς τὸ δυσιασθείῳ, ἢ δὲ τῆς ἁγίας πνεύματος μετέλαβανον. Id est: Olim quidem ut apparet, mulieres ad altare accedebant, & sacramenta participabant. Postea tamen canone 44. Concilii Laodiceni vetitum est, ne mulieres ad altare accederent: viris autem id ipsum interdictum est in Synodo Trullana. Quamquam id jam vetitum esse videbatur canone 44. Concilii Laodiceni, quo decernitur, ut solis sacerdotibus communicaturis ad altare liceat accedere.

ἡ ἁγία εὐχὴ ἐπιπέμπουσα. Fideles qui corpus Domini manu accepturi erant, lotis prius studiosè manibus ad altare accedebant, ut docet Chrysostr. in Homilia 3. in Epistolam Pauli ad Ephesios. Idem scribit in Homilia 52. in Matthæum. Accepturi autem Eucharistiam, dextram manum modicè cavatam porrigebant, sinistram ei subternentes, ne quid ex sacro cibo decideret, ut docet Cyrillus Hierosolymitanus in catechesi ultima.

ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. In quatuor nostris codicibus Maz. Med. Fuk. & Saviliano, & apud Nicephorum legitur ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Sed Regius codex & Georgius Syncellus in Chronico, priorem lectionem tuerent.

In Caput X.

ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Hunc Dionysii locum optime exposuit Baronius ad annum Christi 257. cap. 7. de spatio scilicet temporis quo duravit persecutio Valeriani. Cum enim Valerianus septem fere annis regnaverit, ut inter omnes constat, priore quidem principatus triennio Christianos benigne complexus est: posteriore verò triennio persecutionem intulit Ecclesie. Porro initium principatus Valeriani cepit anno Christi 253. sub finem, Volusiano 2. & Maximo Coss. Docent id manifeste nummi veteres ab Oceone & Goltzio prolati, in quibus Valerianus Imperator Tribunicie Potesta-

tis 3. Consul 3. inscribitur. Item Trib. Pot. 5. Col. 4. Idem quoque colligitur ex nummis Imp. Gall. cui. ἡ τῶν μαθητῶν τὰ πρότυπα ὡς ἕως ἔργου. Scribendum puto ὡς ἕως ἔργου, quamvis reclamantibus libris. Sed & transposita videntur esse vocabula. Lego igitur ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ πρότυπα, ὡς ἕως ἔργου, συννοεῖν, ἕως ἁπλοῦς ἢ φιλοφρονεῖν, &c. Ita sensus est apertissimus.

ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ita quidem ex codice Regio edidit Rob. Stephanus. Verum in optimis exemplaribus Maz. & Med. scriptum est ἕως ἁπλοῦς. In Fuketiano verò & Saviliano legitur ἕως ἁπλοῦς, &c. quam scripturam secutus est Christophorus, ut ex versione ejus apparet.

ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναβαθμῶν ἡγεμονίας. Philippum Imperatorem intelligit, qui primus ex Romanis Imperatoribus Christianam religionem professus est, ut multi veterum prodiderunt. Sed cum Dionysius in plurali numero loquatur, Philippo adungi potest Alexander Severus, qui imaginè Christi habuit in larario suo: teste Lampridio; & toto principatus sui tempore Christianos fovit & conservavit, ut ab Eusebio relatum est supra. Porro autem notandum est, Dionysium de Imperatoribus illis hoc tantum dicere, quòd dicti & existimati fuerint Christiani, non autem quòd re ipsa Christiani existerint.

τὸν ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀρχισυνάγωγόν. Baronius ad Christ. 252. & 258. ait hunc esse Magum illum, qui paulo ante imperium Decii populum Alexandrinorum ad persequendos Christianos incitaverat, de quo loquitur Dionysius apud Eusebium in lib. 6. cap. 4. Ego verò hunc longe alium esse existimo, qui Valerianum Imp. adversus Christianos commovit: Macrianum scilicet, eum qui postea imperium occupavit, de quo infra dicturum sumus, idque manifeste convincitur ex sequentibus Dionysii verbis. Subdit enim καὶ ἀρχισυνάγωγόν τὸν ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, &c. innuens scilicet, eum quem supra magistrum Valeriani & archisynagogum Magorum appellaverat, non alium esse quàm Macrianum. Et paulo post addit: ὁ μὲν ἁπλοῦς ἐκεῖ ἐπὶ ταῦτα ἔπειτα πρὸς τὸν ἀρχισυνάγωγόν, &c. Quid potest clarius dici? Tota enim hujus orationis series id apertissime demonstrat, Macrianum hujus impietatis auctorem fuisse Valeriano: qui cum Valeriani quasi pædagogus ac magister quidem esset, pessimis consiliis ei subministratis, primo quidem illum, deinde verò semetipsum perdidit. Porro Macrianum adiutorem ac magistrum Valeriani fuisse in gerenda Republica, testatur ipse Valerianus in oratione ad Senatum, quam refert Pollio. P. C. bellum Persicum gerens Macriano totam Rempublicam tradidi.

ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Habebant Judæi Archisynagogos, qui synagogis præsidebant. Archisynagogus Judæorum Alexandria memoratur in Epistola Hadriani Imp. ad Servianum, quam refert Vopiscus in Saturnino. Præter Archisynagogos erant etiam apud Judæos quidam patres synagogarum; item sacerdotes & presbyteri, & diaconi Synagogarum, quos Judæi Azanitas vocabant. Erant etiam Apostoli, & supra hos omnes positi Patriarchæ. De his omnibus Epiphanius in hæresi Ebionæorum, & Imperatores in codice Theodosii, titulo de Judæis.

Quæ quidem nomina à Judæis sumpsisse videntur Christiani. Verùm in hoc Dionysii loco aliud significat ἀρχισυνάγωγος, quod mihi quidem obsecrum est. Nec minus obsecrum est, qui sint οἱ ἀπὸ λίγυπτιῶν μάγοι. Aruspices videtur intelligere, qui Romæ erant, seu sacerdotes Isis ac Serapis, quibus præerat Macrianus. Certe vates & harioli fere omnes erant Ægyptii. Vide cap. 4. lib. 2. de vita Imp. Constantini: Eunapium in vita Ædesii. Magicam quoque præ cæteris mortalibus callebant, à Nechepso Rege ipsi traditam, ut scribit Paulinus:

Quique Magos docuit mysteria vana Necepsus.
Clemens in libro primo recognitionum sub initium: *Ægyptium perieram, atque ibi hierophantis vel prophetis qui alogis præstant, amicus effictar, & pecunia inuinciam Magum precabor, ut educat mihi animam de infernis per eam quam necromantiam vocant.* Græca Clementis verba si quis forte desiderat, hic apponam ex eisdem Epitome à Turnebo edita: *εις λίγυπτιὸν περιήσομαι, εἶπον· ἐγὼ τοῖς τῶν ἀδελφῶν ἱεροφάνταις καὶ προφήταις φιλιώδησομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ ἑυρόν, ζηήμασι πέσω πολλοῖς, ψυχῆς ἀναπομπὴν πρὸς λίγυπτιὸν νεκρομαντῶν ἐργασασάμην.* Plinius quidem tres magicæ species enumerat; Persicam, Judaicam & Cypriam: sed quam ille Judaicam vocat, ea est Ægyptia, ut vel ex ipsius Plinii verbis colligitur. At enim Plinius eam à Mose & Jambre repertam esse; Ægyptiorum Magos qui iussu Pharaonis portenta ediderunt adversus Mosem, perperam confundens cum Mose. Certe magicæ artes & incantationes, semper apud Judæos veitæ fuere. Ceterum Magos in comitatu secum habebant Imperatores Romani, exemplo Alexandri Magni & Regum Persicorum. Sic M. Antoninus, in expeditione illa Germanica habuit secum Arnuphim Magum Ægyptium, ut scribit Dio. Valerianus quoque Imperator Magos in exercitu circumduxit, quorum Antistes erat Macrianus teste hic Dionysio.

καὶ μόνον ἐμπετόντες. Insufflantes ventri: qua voce usus est Prudentius in agone Romani. Solebant enim Christiani, dæmonas eorumque præstigias, templa, simulacra exsufflare; abominari se hanc spurcitiam eo indicio declarantes. De hoc more multa jam pridem notavit Briffonius in Commentario ad Tit. cod. Theod. de Feriis, & post illum Heraldus in Notis ad Minucium Felicem. Quo referendum puto locum Dionysii apud Eusebium in libro sexto capite 41. de Quinta muliere Christiana, quam pagani ad templum Idolorum traxerant, *δοσσερφομένῳ δὲ καὶ βέλῳ τῷ μένῳ &c.*

ἰσθαμιμνήσαντας. Quatuor nostri codices, Mazarinus & Medicæus cum Fuketiano & Saviliano, scriptum habent *ἰσθαμιμνήσαντας* rectius, dummodo in singulari numero scribas *ἰσθαμιμνήσαντα*. De solo enim Valeriano hic loquitur Dionysius.

καλὰ γὰρ αὐτοῖς μακρῶς. Subaudiendum est τοῖς δαίμοσι, non autem τοῖς βασιλεῦσι, ut putavit Christophorsonus. De solo enim Valeriano hic sermo est, ut jam dixi. Adde quòd perit omnis sensus hujus loci, si interpretatio Christophorsoni retineatur. In nostra autem versione, sensus est apertissimus. *Macrianus, inquit, cum ex dæmo-*

num præditionibus atque præfagiis ad ssem imperii pervenisset, hanc gratiam ipsi retulit, ut Valerianum in Christianos armaret. Porro in codicibus nostris Mazar. Medic. & Fuketiano scribitur *μακρῶς* rectius. Ita enim hunc tyrannum appellant historiæ Augustæ Scriptores & nuncii veteres. Sed & in antiquissimo codice Vaticano quem rogante me consuluit doctissimus vir Lucas Holstenius, scriptum est *μακρῶς*, tum in hoc loco, tum in capite 23.

ὅτι τῶν καθ' ἑλπίδους. Ita Græci vocabant quos Latini dicunt Rationales seu procuratores summæ rei, ut jam pridem notavi ad excerpta Constantini Porphyrogeneti ex Dione Coecceiano p. 112. Quæ quidem hic repetere nihil attinet. Addeunt duntaxat in lingnem locum Porphyrii in vita Plotini, qui à doctissimo Interprete non est intellectus, loquens enim Porphyrius de Thaumasio quodam, sic ait: *ὡς καὶ θαυμασιῶν τῶν πρὸς τοὺς μαγιστῶν καὶ θεοδολογῶν ἀπὸ τῶν.* Porro consulam Imperatoris procurator fuerit Macrianus, incertum est. Cave enim existimes, cum Valeriani procuratorem fuisse.

ἐδὶν καθολικόν. Ludit Dionysius in nomine Catholicæ, quo & Rationalis officium, & Christiana religio designatur. Unde Optatus in libro 2. Catholicam fidem ex eo dictam esse asserit, quòd *ἰσθαμιμνήσαντας* *Ubi ergo erit proprietas Catholicæ religionis, cum inde dicta sit Catholica, quòd sit rationalis & ubique diffusa?* Quamquam Catholicam religionem ob id dici quòd rationalis sit, non facile mihi persuadeo. Neque enim *καθ' ἑλπίδους* simpliciter & absolute Rationalem significat, nisi subaudierit *λογόδητος*. Ceterum Catholicæ cognomen quando primùm adhaeserit Ecclesiæ Dei, difficile est dicere. In Epistola quidem Smyræorum de martyrio B. Polycarpi, mentio fit Ecclesiæ Catholicæ. Item in Actis Passionis Pionii martyris, qui passus est principatu Decii Augusti. *Tum Polemo, Christianus inquit es? Respondit Pionius: sum profectò. Quis inquit Polemo, es Ecclesiæ? Respondit Pionius: Catholica: Nulla enim est alia apud Christum.* Apparet igitur, hoc cognomen Ecclesiæ in dictum esse circa primam Apostolorum successiorem; cum hæreses multis in locis exorta, veram Christi fidem à Apostolorum traditionem subvertete conaretur. Tunc enim ut vera & genuina Christi Ecclesiæ à adulterinis hæreticorum cæteribus distingueretur, Catholica cognomen soli Orthodoxorum Ecclesiæ attributum est.

ὡς καὶ τοῖς προσηγορίαις ἀπὸ καρπῶν αὐτῶν καὶ τῶν κατὰ λυμὴν βλάπτει. Hic locus existat in Ezechielis cap. 13. Quem quidem Hieronymus ita interpretatur. *Va his qui prophetant ex corde suo, & omnia non vident.* Dionysius verò nosse τὸ καθ' ἑλπίδους exponit *πρὸς καθ' ἑλπίδους πρόνοιαν*: verba scilicet Prophetæ, sed potius 70. Interpretum, ad argumentum laum accommodans.

ὡς προήματα τῶν τῆς ἑαυτῶ ἐπιλοχίας. Ita quidem Rob. Stephanus: qui cum Scripturam codicis Regii pæne ubique sequi soleat, hoc tamen loco depravatam codicis Medicæi lectionem sequi maluit. Sed procul dubio scribendum est *τῆς ἑαυτῶ σπουδῆς*, ut præter codicem Regium præferunt codex Maz. Fuk. & Savilianus. Ita etiam legit Christophorsonus.

το ἴδιον ἑπαλιθεῖον ὄνομα. Alludit Dionysius ad A nomen Macriani. Nam Μακράν, idem est, quod πορρωτάτω.

1937. Ἐπὶ δὲ τῆ βασιλείᾳ αὐτῆς πλεῖστές τινες ἑπιμανεῖς. Pessimè hunc locum vertit Christophorus, qui hæc de Valeriano dici putavit, eum de Macriano apertissime dicantur. Præcessit enim, ὁ μὲν γὰρ οὐαλιεαυός, &c. sequitur deinde, Ἐπὶ δὲ, &c. quibus particulis satis declaratur de duobus sermonem fieri. Adde quòd de Valeriano dici non potest, eum imperio quod tantopere concupiscebat, indignum fuisse. Quippe Valerianus erat vir nobilissimus & Præcipue civitatis: & antequam imperaret, omnium consensu imperio dignissimus habebatur, ut Historici tradunt. At Christophorus prava versio Baronium etiam in errorem induxit.

ἀναπήρω τῶ σώματι. Certe Joannes Zonaras in Annalibus Macriani claudum fuisse scribit: quem in historia illorum temporum consulere, haudquam inutile fuerit. Solus enim ex iis qui ad nos pervenerunt Scriptoribus, Macriani & filiorum ejus res gestas accuratè commemoravit.

ὡν ἡνύχου. Sic habet codex Regius quem fere ubique secutus est Stephanus. In reliquis Maz. Med. & Fuketiano legitur ὡν ἡνύχου, rectius ni fallor. Reverta enim Macriani id quod tantopere concupierat, adeptus est, imperium videlicet. Sed cum ipse gestandis imperii insignibus, ob corporis debilitatem parum esset idoneus, filios suos ad imperium evexit. Merito igitur de illo dicit Dionysius, ὅτι ἡνύχουσε τῶν ἰδίων ἐπιθυμιῶν. Id est, composuit voluntatum suarum. Ceterum post hæc Dionysii verba de Macriano, sequebatur continuo locus ille qui legitur in capite 23. hujus libri. ἐκείνῳ μὲν οὖν τῶν ἀπὸ ἀποστόλων ἐπιστολῶν &c. Uterque enim locus descriptus est ex Epistola Dionysii ad Hermamononē, scripta anno 9. principatus Gallieni. Quibus addendus ac præponendus est alter locus ex eadem Epistola, qui refertur in cap. 1. hujus libri. Atque ita concinnatis ac rejunctis inter se omnibus fragmentis, pene integram Dionysii ad Hermamononem Epistolam habituri sumus.

In Caput XI.

ἄς ποδὲς Γερμανόν. Quod sequitur insigne fragmentum ex Epistola seu potius libro Dionysii adversus Germanum Episcopum, jungendum est cum altero ejusdem libri fragmento quod habes in lib. 6. cap. 40.

εἰς ἀφροσύνην δὲ κινδυνώω. Eadem excusatione utitur Paulus Apostolus in Epist. 2. ad Corinthios cap. 11. cum seiple laudaturus esset, ubi vide quæ notat Joannes Chrysostomus. Ad eum igitur Pauli locum alludit Dionysius.

καὶ ἀπειρότης. Malim scribere καὶ ἀπειρώτης. Mox verba illa περὶ παρῶν δὲ θῶ μάλλον ἢ ἀνδρώτους delenda esse mihi videntur. Videntur quidem hæc verba in cap. 5. Actuum Apostolorum. Sed nihil faciunt ad hunc locum. Nisi malis legere, ut est in codice Reg. ἀπειρεσίμω δὲ καὶ ἀπειρότως, ἢ δὲ μακρὰν τὴν περὶ παρῶν &c. Id est, responsum dedi, quod non longe abest ab illo Apostolico.

ὡς ὑπομνηματίστου. Male Christophorus hunc locum ita vertit: sicut à quibusdam in Commentarios relata sunt. ὑπομνήματα Græci vocant, quæ Latini Acta, ut observavimus ad librum 1. ubi de Actis Pilati. Qui hæc acta conscribent, dicebantur à Græcis ὑπομνηματογράφοι. Latini eos ab Actis vocabant, ut legitur in Notitia Imperii Romani. Hypomnematographi urbis Alexandrinæ mentio fit in lege ultima codice Theodosiano de Decurionibus. Ejus officium describit Philo in Flaccum, ubi de Lamponē quodam loquens, qui erat Hypomnematographus Præfectorum Ægypti; προσεστὸς γὰρ ἡγεμόνων ὅπου ὑπομνηματίστοι τὰς δίκας εἰσάγων ὡς ἔχων τὰξιν, εἴτε τὰ μὲν ἀπὸ ἑσίων, ἢ παρὰ ἑαυτῶν. τὰ δ' ἢ λιχθίντα προσενέταται. Hoc Hypomnematographi officium gessit olim Alexandria Lucianus, ut ipse testatur in apologia pro iis, qui salariū accipiunt, his verbis: ἐγὼ γὰρ οὐδ' εἰ σκίλλαι, δόξαίμην ἂν σοὶ ἢ τὸ σμικρότατον τῆς λιχθίνης ταύτης ἀρχῆς ἐγκυχείεσθαι, τὰς δίκας εἰσάγων, καὶ τὰξιν αὐτῶν πλεῖστον ἔχον ὅπου τὴν δίκαν καὶ τὴν πραττομένων καὶ λιχθίνων ἀπαρτάντων ὑπομνήματα γράφεισθαι, &c. Addit etiam Lucianus, Hypomnematographum salariū amplissimum ἐ μίσκο habuisse, & peractō recte officio provinciam regendam accepisse.

εἰσαχθέντων διονυσίου. Hæc erat formula Actorum publicorum, ut docet Amm. Marcellinus in lib. 22. his verbis: Et Acta super eo gesta, non sine magno legebamur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium. Consulatu Tauri & Florentis, indulto sub præconibus Tauro. Ad quem locum vide quæ olim notavimus.

εἰς βόλοισι. In tribus exemplaribus Maz. Med. & Fuk. legitur εἰς βόλοισι.

πράκτικοι τὸ σέβας ὡν. Codex Med. & Maz. addunt ἡμῶν. quibus consentit codex Fuk.

κοιμητήριον. Latini areas vocabant, ita Tertulianus in libro ad Scapulam: & in Gestis purgationis Cæciliani. Nam civēs in area martyrum fuerunt inclusi. Et in Gestis Purgationis Felicis: Tollat aliquis de vestris in aream ubi orationes facitis.

ποῖον οὖν ἔτι. Accusabatur scilicet Dionysius à Germano, quòd conventus fratrum non habuisset ante exortam persecutionem, sed fugā salutis suæ prospexisset. Quoties enim ingruebat persecutio, solebant prius Episcopi populum congregare, ut eum ad retinendam Christi fidem exhortarentur. Deinde infantes & Catechumenos baptizabant, ne sine baptismo ex hac vita migrarent; & Eucharistiam fidelibus dividebant, cum incertum esset quamdiu duratura esset persecutio. Quem morem docuit nos factum Dorothei cuiusdam Thessalonicensis Episcopi, temporibus Justiniani. Quod refertur in suggestione Germani, Felicis & Dioscori, missa ad Hormisdam PP. anno Christi 519.

ἄπὼν μὲν τῶ σώματι ὡς εἶπον. Rectius in codice Maz. & Med. scribitur ὡς εἶποι. In Fuk. & Savil. scriptum inveni ὡς εἶπον ὁ ἀπόστολος. Certe alludit Dionysius ad locum Apostoli in priore ad Corinth. cap. 5.

τὰ πολλὰ δὲ ἰών. Supplendum videtur μέρη. Sic supra dixit Dionysius τὰ μέρη τῆς λέξεως. Erat autem hic locus in Mareotica præfectura. Sic etiam t ij

τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν ὅτι τὰ στρατιωτῶν καὶ τὰ στρατηγῶν ἡγε-
γῆναι καὶ ἀλλοτρίως κατακλιθεῖν. Id est, Quomodo
Ducis ac Iudicis opera eos in exsilium egere: necessa-
rios illorum ex dumibus extrahentes militari manu. Et
adjuvante Gorgonij Magistratus. Male enim Inter-
pres Gorgonij Ducem vertit. Atqui Dux ipse Se-
bastianus vocabatur, teste Athanasio. Gorgonius
verò Magistratus erat seu Duumvir Alexandriæ.
Cujus id proprium munus erat, ut reos comprehen-
deret, & coram majoribus Judicibus sifteret. Tes-
tatur id libellus protestationis populi Alexandrini,
quem Athanasius Epistolæ suæ subjecit, his verbis:
ὅτι ταῦτα καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως γοργόνιος. Et pau-
lo post: ἅπασαν τὴν τῶν τῶν δίκων καὶ τὴν στρατηγῶν
δίκων αὐτῶν ἄρην, id est, misit Speculatorem officij sui,
& Magistratum, ut arma illa ex Ecclesia tolleret.

ἔπειθ' ὅστις τινὲς τῶν μαρτυρῶν. Hæc in prima
persecutione sub Decio contigerunt, tunc cum
Dionysius Sabini Præfæcti sententia Taposirim de-
ductus est, ut scribit ipse Dionysius in Epistola ad-
versus Germanum, quæ habetur in lib. 6. cap. 40.
Certe qui Epistolam illam Dionysij adversus Ger-
manum cum hæc quæ ad Domitium scripta est, con-
tulerit, non dubitabit quin de una eademque re ut-
robique loquatur Dionysius. Quare fallitur Euse-
bius, qui in hac Dionysij ad Domitium Epistola,
canarrari putavit quæ ad Valeriani persecutionem
pertinebant, quod ex ipso Dionysio facile est refel-
lere. Etenim in persecutione sub Valeriano, Dion-
ysius non est deductus in exsilium cum custodia
militari; nec supervenientes Mareotæ, fugatis mi-
litibus eum per vim abstraxerunt in libertatem resti-
tuerunt; nec Cajum & Faustum, & Petrum ac
Paulum presbyteros secum tunc Dionysius ha-
buit. Quæ omnia in persecutione illa quæ paulo
ante Decij Imperium cœpta est, Dionysio conti-
gerunt, ut ipse testatur in Epistola adversus Ger-
manum, quam refert Eusebius in lib. 6. At in per-
secutione sub Valeriano, Dionysium comitati sunt
in exsilio Maximus presbyter, & diaconi Faustus,
Eusebius & Chæremion, & quidam Clericus Ro-
manus, quemadmodum scribit idem Dionysius in
Epistola adversus Germanum, quam refert Euse-
bius in cap. 10. hujus libri.

βλῆτε τὸ ἐν ἐπιγράμμι. In codice Med. & Maz. legitur
βλῆτε τὸ ἐν ἐπιγράμμι rectius; nec aliter scriptum habet co-
dex Fuketianus.

ἐν τῇ πρώτῃ. Rufinus legit ἡσθη. Sic enim vertit:
Sed & ex Diaconis quosdam in insula post pœnas con-
fessionis esse defunctos. Verùm Dionysius lucem intel-
ligit, quæ Galli & Volusiani temporibus grassata
est per totum orbem Rom. ut Eusebius in Chroni-
co, alijsque testantur. Vide Aurelium Victorem.
Ejusdem morbi meminit Dionysius infra cap. 22.
ubi etiam de Diaconis loquitur, quos pestis illa
consumpsit.

ἄδελφοί. Hanc vocem Christophorus non lo-
go verborum circuitu ita est interpretatus: Adlin-
tea, quibus corpora beatorum Martyrum jam vix de-
functorum involverentur, conficienda. Habebat sci-
licet præ oculis Christophorus morem avi no-
stri, quo mortuos linteo operire, atque ita humo
condere solemus. Apud antiquos verò (de Chri-
stianis etiam loquor) alius mos erat. Vestibus e-
nim eadavera amiciebant, & quidem pretiosissimis,

ut docet Eusebius infra cap. 16. de Asturio. Si quis
tamen Christophoroni versionem velit defendere
habet quo illam tueatur, testimonium Athanasij. Is
enim in vita B. Antonij ita scribit: Solent Ægyptij
pre defunctorum, atque inprimis sanctorum Marty-
rum corpora funerare quidem & linteis involvere; non
autem mandare terra: sed imposta lectulis, intra pri-
vatos parietes retinere.

ἐπίσκοπος τῆς κατὰ οὐρανόν. Codex Med. Fuk. &
Maz. vocem addunt hoc modo: ὁ μὲν ὁ ἕτερον
ἐπίσκοπος ἐκκλησίας τῆς κατὰ, &c. longe rectius.
Nam Eusebius diu postea Episcopus fuit Laodiceæ,
succesit enim Socrati, ut docet Eusebius infra.

In Caput XIII.

τὴν ἀρχὴν διατίθεται. Codex Med. & Maz. ha-
bent ἀρχὴν τὴν ἀρχὴν. Quibus etiam consentit codex
Fuk. & Savil. Porro monendus est lector, capitulum
ordinem hic à Rufino commutatum. Hæc enim duo
capita 13. & 14. Rufinus collocavit post caput 19.
quod est de cathedra Jacobi. In indice tamen capi-
tolorum, quem idem Rufinus huic libro præfixit, i-
dem est ordo capitulorum qui in Græcis Eusebij
exemplaribus. Cur autem Rufinus ordinem capi-
tulum mutaverit, causam non video; nisi forte quia
commodius esse censuit, Marini & Asturij marty-
ria subnectere passioni Martyrum Cæsariensium.
Sed animadvertere debuerat, diversis hæc tempo-
ribus contigisse. Nam Cæsarienses quidem illi passi
sunt in persecutione Valeriani. Marinus autem &
Asturius sub Gallieno. Rufini errorem Ulfuardus
& Adoac reliqui deinceps secuti. Martyrium Mari-
ni atque Asturij in Valeriani tempora contulerunt.
Sed eos refellit Eusebius, ut dixi.

ἀντιγράμμι τῶ τῶ τῶ. Formam rescripti interpre-
tatus sum, ut Latini loqui solent. Sic Ambrosius,
& Imperatores in codice, ut notavi ad librum 14.
Amm. Marcellini.

τὸ μὲν ἴσον ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποστατέων. Hunc locum
jam dudum explicavi in notis ad excerpta ex Dione
Cocceiano pag. 112. Cujacius in lib. 8. Observat.
cap. 32. recte quidem monuit, Rationalem summæ
rei his verbis designari. Sed quid esset summæ res,
non intellexit. Nos ad illum Dionis locum, osten-
dimus summam rem idem esse ac summam pecu-
niam τὸν καθόλου λόγον.

In Caput XIV.

χὺς. Immo Xystus jam pridem obierat. Quip-
pe Xystus in persecutione Valeriani insigni marty-
rio coronatus est Tusco & Basso Coss. 8. Idus Au-
gusti, ut constat tum ex Epistola Cypriani, tum ex
libro Pontificali.

In Caput XV.

τῶν ἐν στρατίαις. Cohortalis militia hic videtur
intelligi, ut ex sequentibus licet colligere. Fit enim
mentio Achæi judicis, & fori ac judiciorum; quæ de
armata & Castrensi militia dici non possunt. Certe
si de armata militia hic sermo esset, Marinus coram
Duce aut coram legato Cæsaris causam dixisset. Ha-
bebant autem ordinarij iudices etiam Centuriones
suos & Cornicularios in officio suo. Sed & cuncta
fere nomina Officialium qui ipsis apparebant, de Cas-
trensi militia erant sumpta, ut notat Alconius Pe-
dianus.

ἰκατοτάρχους γίνεσθαι τῶν οὐχ ἑλάντων. Ita plane interpungitur hic locus in codice Regio, eamque interpunctionem tuetur Casaubonus in notis ad Spartianum pag. 21. Sic enim censet Casaubonus, vitæ fuisse insigne quo futuri Centuriones designabantur, Centurionatum ipsum gesturi, cum locus aliquis vacuus fuisset. Sed Salmasius in notis ad eundem Spartianum, hanc interpretationem Casauboni merito reprehendit, quippe qui aliud esse credidisset vitæ gerere, aliud Centurionem esse. Itaque Salmasius Eusebij locum aliter interpungit, & post vocem γίνεσθαι finale punctum apponit, ut fecere Musculus & Clristophorus. Certe in vetustissimo codice Mazarino, Fuk. & Mediceo post vocem γίνεσθαι subdistinctio adscribitur. Sed in iisdem codicibus, post voces ἑλάντων & ἑλάντων punctum in summo apponitur. Ex quo apparet, scriptos omnes codices in hujus loci distinctione consentire. Nec valde refert utro modo distinguas, cum semper idem sensus existat quoquo modo interpunxeris.

ἀχαιὸς οὐτ' ἔστι. Christophorus Achivum generare vertit, cui non assentior. Achæus enim nomen proprium est; quo modo vocatus olim est dux celeberrimus qui adversus Antiochum rebellavit, ut scribit Polybius. Hic porro Achæus de quo loquitur Eusebius, Præses erat Palæstinæ, & in urbe Cæsarea quæ caput erat totius provinciæ, sedem habebat.

τῆς χλαμίδος. Lego τῆς χλαμίδος. Chlamys enim & Balteus erant insignia militantium, ut ex innumeris locis Joannis Chrylostomi, Libanij, & aliorum probari potest. Plerumque tamen pro chlamyde χλαμίδος passivo errore scribitur. Vulgata lectio fecellit Nicephorum, qui pro χλαμίδος hic substituit χιτωνίων. Gregorius Nyssenus in lib. 1. contra Eunomium pag. 295. μὴ δὲ ταῦτα ἀπὸ χλαμίδος ἢ χιτωνίων ἀρχαῖοις, ἀλλ' ὡς παρὶν ἐπειδὴ πάντα, &c. Quem locum pessime vertit Gretferus.

τῆς οὐραίας. Id est, martyrio consummatus est, ut loquuntur Hieronymus & Rufinus. Nam confessione quidem inibatantur Martyres: morte consummabantur, & siebant τῆς οὐραίας, ut ait Dionysius Alexandrinus supra in hoc libro cap. 11. sub finem. Aliam rationem offert Clemens Alexandrinus in lib. 4. Stromatei pag. 206. cur martyrium vocetur τῆς οὐραίας, ob excellentiam scilicet Charitatis, ἀντίστα τῆς οὐραίας τὸ μαρτύριον καλοῦμεν, ἐν ᾧ ἔτι τῆς οὐραίας οὐρανίου ἔστιν ἡ ἀρετή, ἀλλ' ὅτι τῆς οὐραίας ἔργον ἀρετῆς ἐνεδείξατο.

In Caput XVII.

ἡ πάντων φωνή. Phœnices hic dicit Eusebius Græcos qui Phœnicem incolabant. Paneas enim nomen est Græcum: Syri verò vel potius Syrophœnices, eam urbem Dan appellabant, ut scribit Hieronymus in quæstionibus in Genesim, & in libro de locis Hebraicis, & in Epistola ad Evagrium. Idem scribit Philostorgius in lib. 7. cap. 3. Locus Hieronymi de quæstionibus ita se habet: Dan Phœnices oppidum, quod nunc Paneas dicitur. Dananem nomen est fontibus Jordanis. Nam & alter vocatur Ior, quod interpretatur Ierodrom. Duobus ergo fontibus qui haud procul a se distant, in unum rivulum coeunt, Jordanis deinceps appellatur. Porro in manuscriptis codi-

cibus Maz. Med. ac Fuk. πανίου ἔργου scribitur, non per diphthongum, ut in codice Regio. ἡ πάντων τι καταβάλλεται. Solebant Gentiles in fontes ac puteos quos colebant, victimas facere. Hinc Publicola interrogat Augustinum in Epistola 153. si licet de fonte bibere, vel de puteo, an sacrificio aliquid missum est.

In Caput XVII.

ἡ ἑβραίων ἑκκλησία. Citatur hic Eusebij locus in septima Synodo, actione quarta pag. 108. Vide quæ narrat Philostorgius in lib. 7. cap. 3. & ex illo Nicephorus.

ἡ ἑβραίων ἑκκλησία. Rufinus hunc locum ita intellexit, quasi planta illa tunc demum efflax ad sanandos morbos esse inceperit, postquam ad fimbriam usque Dominicæ vestis excessisset. Quem sensum secutus est Christophorus, & ante illum Nicephorus. Sed tamen cum id Eusebius aperte non dicat, quisque pro arbitrio suo statuet. Mihi probabilius videtur, idcirco ab Eusebio nominatum hoc additum fuisse, quod planta illa supra fimbriam Dominicæ vestis non assurgeret, quasi hanc reverentiam exhibens Domino. Atque ita hunc locum accepit etiam Nicephorus, ut videre est in cap. 15. lib. 6.

ἡ ἑβραίων ἑκκλησία. In codice Regio. Maz. Fuk. & Saviliano scribitur ἀπὸ ἑβραίων. Rufinus verò indifferenter. Quod, inquit, mihi videtur ex Gentili consuetudine indifferenter usurpatum. Ego tamen ἀπὸ ἑβραίων significare crediderim inconsideratè & imprudenter, contra veterem disciplinam, incaute. Porro Henr. Savilius in margine sui libri ad hæc verba hoc scholion adscripsit: Μὴ ἀπὸ μαγιστῶν ἀλλ' ἐκ τῆς οὐραίας.

In Caput XIX.

ἡ ἑβραίων ἑκκλησία. Vetus hæc fuit traditio, Jacobum Apostolum à Christo Episcopum Hierosolymorum fuisse ordinatum. Id præter Eusebium diserte scribit Chrylostomus in Homilia 38. in Epistolam Pauli ad Corinthios ad illa verba: Demòstrus est Iacobus. ἡ μὲν δὲ τῶ ἀδελφῶ ἀντὶ αὐτῶν ἀντὶν λίγαται κηχειροτονίαις ἐκ τῆς οὐραίας τοῖς πεποικίαις ἀφ' ὧν. Idem quoque tradit Epiphanius in hæresi Antidicomarianitarum numero 8. Ita de Jacobo loquens: ἡ ἀδελφῶ ἐστὶν ἡ εὐαγγελιστὴς τῆς ἑβραίων ἑκκλησίας, ἡ πεποικίαι κηχειροτονίαις ἀφ' ὧν τῆς οὐραίας. Cum Chrylostomo & Epiphanio consentit auctor Menzi ad diem 23. Octobris, & Nicephorus Callistus in l. 2. historiz cap. 3. cuius hæc sunt verba: ὁ ἀδελφῶ τῶν κηχειροτονίαις ἡ πῶ ἱεροσολύμων ἐκκλησία, ἀφ' ὧν τῆς οὐραίας κηχειροτονίαις ἀφ' ὧν ἀφ' ὧν τῆς οὐραίας τῶ ἑβραίων. Porro tam Eusebius quam reliquid habuisse videntur ex libro 1. Clementis Recognitionum, in quo Petrus ita loquens inducitur: Septimana prima ex passione Domini complebatur annorum, & Ecclesia Domini in Hierusalem constituta copiosissime multiplicata crescebat, per Iacobum qui à Domino ordinatus est in Episcopum, rectissimè dispositam gubernata. Idem legitur in lib. 8. Clementis Constitutionum cap. 35. ἡ ἀντὶ τῶ κηχειροτονίαις τῶ ἑβραίων κηχειροτονίαις. In Martyrologio quod beati

Hieronymi inscriptum est nomine 6. Calendas Januarias ita legitur: Ordinario Episcopatus sancti Iacobi Apostoli fratris Domini, qui ab Apostolis primus ex Iudeis Hierosolyma est Episcopus ordinatus. Ceterum monendus est lector, voces illas τῶν ἁγίων, in codicibus nostris Regio: Maz. & Fuk. non haberi, nec apud Rufinum. In titulo tamen ipsius capituli, nostrum codices Maz. Med. & Fuk. vocem illam praeferrunt hoc modo: ἐπὶ τῷ θρόνῳ Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου: quamquam in indice capitulorum qui libro praefixus est, iidem codices aliter scriptum habent, in hunc modum: ἐπὶ τῷ θρόνῳ Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου.

ὁ τε πάλαι ἐκείνην. Nostri codices Maz. Med. & Fuk. vocem addunt hoc modo: ἐκείνην, rectius proculdubio. Verum ut hic una voce auctores sunt, ita mox vocem ἀξιόλογον non habent; quae plane superflua esse mihi videtur.

In Caput XX.

194. 866. ἰογραμμά. Rufinus Paschales vertit optime. Huiusmodi Paschales Epistolae Alexandrini Episcopi quotannis scribere consueverunt, & ad reliquas Aegypti Ecclesias mittere, quod in Paschalis festi celebratione omnes inter se Ecclesiae consentirent. Exstant hodie quae huiusmodi Epistola Theophili Cyrilli & aliorum. Sed obiter corrigendum est Rufinum, qui in cap. 19. ita dicit: Scribit autem de his idem Dionysius in Epistola Paschali, quae solemiter per annos singulos legi solet, cortige scribi solet, ut habent manuscripti codices. Porro quae forma esset harum Epistolarum, discere licet extriginta homilia Paschalibus Cyrilli. Primum enim sermonem continent de festo Paschali. In fine autem initium quadragesimae & diem Paschae annuntiabant. Unde tam homilia dici possunt quam Epistolae. Cyrillus quidem in homilia 22. Epistolam vocat. Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, inter opera Athanasij recenset Epistolae ἰογραμμά, id est, Paschales; quarum unica hodie superest, licet non integra.

τοῖν καὶ τῶν συντάξαι. Ex his verbis colliget aliquis, eas Epistolas à Dionysio scriptas esse in persecutione Valeriani: quod tamen falsum est. Nam Epistola ad Domitium & Didymum, scripta est regnante Decio, ut dixi.

διαφύσει. Nicephorus habet διαφύσει, quam lectionem secutus videtur Christophorus. Paulo post ubi legitur: ἐπὶ τῷ θρόνῳ Ἰακώβου, ex manuscriptis codicibus correximus ἰογραμμά.

In Caput XXI.

ἀπειρῶ. In codice Fuk. & Savi scriptum est ἀπειρῶ, quod tamen non probo. Hæc enim opponuntur verbis superioribus. Et ἀπειρῶ quidem opponitur τῇ πολλῇ ἰρήμῳ ἀκατῶ, vero opponitur voci ἀπειρῶ, quæ præcessit.

194. 867. μασαίτη τῆς πόλεως ὁδός. In codice Regio scriptum inveni τῶν πόλεων, quæ scriptura tolerari potest. Duas quippe urbes ex una fecerat ingens illa seditio, ut jam supra ionuit Dionysius, cum ait ab urbe Alexandrina Alexandriam pergere, difficilius fuisse, quam ab Oriente ad ultimas usque Occidentis oras proficisci. Porro hæc Alexandrina seditio,

tum contigisse mihi videtur, cum Æmilianus tyrannidem Alexandria arripuit, de quo vide Pollionem in 20. Tyrannis. Eumenius in panegyrico ad Constantium, loquens de Gallieni temporibus. Toti, inquit, Aegyptus & Syria defecerunt.

ἐκ τῆς θαλάσσης. Ante hæc verba apponenda est finalis distinctio, ut habent omnes manuscripti codices. Quod cum non vidissent Interpretes, hæc cū præcedentibus male conjunxerunt, secuti scilicet editionem Rob. Stephani. Ego verò antequam manuscriptum ullum codicem Eusebii vidissem, hunc locum ita distinguendum esse conieceram, ut ex versione mea apparet. Porro distinctionem & interpretationem nostram confirmant sequentia Dionysij verba. Addit enim Dionysius, portus urbis Alexandrinae, peremptorum civium cruore exundantes, rubri maris imaginem sæpius præbuisse.

B Non igitur media urbis platea, sed portus ut dixi, à Dionysio comparatur cum rubro mari.

ἐκ τῆς θαλάσσης. Ante hæc verba Rob. Stephanus in editione sua punctum apposuit, contra fidem omnium scriptorum codicum; qui ante hæc verba mediam duntaxat distinctionem, sive moram habent appositam. Christophorus quidem Rob. Stephani distinctionem secutus, hunc locum ita vertit: Ista porro placida & tranquilla urbis portus, fluctuum eorum quibus Aegypti erant in irasione submersi, veram effigiem gerunt. Sed hæc interpretatio non respondet verbis Dionysij. Quamobrem sequenda potius est distinctio scriptorum codicum, & hæc verba cum præcedentibus connectenda. Verum dicat aliquis, quo referendus est articulus ille postpositivus ὧν. Respondeo articulum hunc referri ad vocem θαλάσσης, & pluralem numerum positum esse pro singulari. Mare quippe utrinque divisum, latam in medio viam Israelitis aperuerat. Atque ita duo veluti maria ex uno facta fuerant. Idcirco Dionysius θαλάσσης τῶν θαλάσσης dixit eleganter, quasi bimarem plateam. Quod si cum Christophoro & Stephano ante has voces finalem distinctionem adscriperis, non erit jam quod referatur articulus ille postpositivus. Neque enim ad vocem λιμνῆς referri potest.

μουνὴ ῥῆο κατὰ ἄκραν. Ita quidem legitur in codice Regio & Fuketiano. Verum in Maz. ac Mediceo scriptum est μουνὴ, rectius sine dubio.

τοσοῦτοι ἐπὶ ἡμερῶν. Hoc est lectio codicis Regij, non omnino rejicienda. Reliqui tamen codices Maz. ac Med. cum Fuk. & Savi. scriptum habent τοσοῦτον.

οἱ συντάξαι ἡμεῖς. Jam inde à temporibus Galli & Volusiani, lues totum pene orbem Romanum vastavit. Certe Eutropius principatum Galli & Volusiani, sola pestilentia notum fuisse dicit. Addit Aurelius Victor, Gallo Volusianoque favorem ex eo quaesitum fuisse, quod tenuissimi ejusque exsequias sollicitè curavissent. De hac peste Hieronymus in Chronico ita scribit anno primo Imp. Galli: Pestilens morbus multas totius orbis provincias occupavit, maximeque Alexandriam & Aegyptum; ut scribit Dionysius, & Cypriani de mortalitate testis est liber. Postea Gallieni temporibus lues iterum grassata est Romæ & in provinciis, ut scribit Pollio in Gallieno, & Aurelius Victor.

ὡμοζήοντες. Alexandria ὡμοζήοντες dicebantur à quadragesimo anno usque ad septuagesimum. Eorum nomina in albo descripta erant, eo quòd annonam publicam acciperent, ut testatur Dionysius. His præerant Archigerontes, de quibus fit mentio in lege prima codice Theodosiano de Alexandria plebis Primatibus. Huc etiam referri potest quod scribit Gregorius Naz. in oratione 21. de S. Athanasio, Alexandrinos per sexus & ætates & artes solitos esse distribui, quoties alicui obviam irent honoris causâ.

In Caput XXII.

Pag. 268. οὐχ ὅπως τῶν ἑπιδείπων. Scribendum omnino est τῶν ἑπιδείπων, ut habent manuscripti codices Maz. ac Med. cum Saviliano. Opponitur enim τῶν περὶ χαρῆν quod mox sequitur. Est autem elegantissimum hoc exordium Paschalis Epistolæ sive orationis Dionysij. Alijs, inquit Dionysius, infidelibus scilicet ac gentilibus, præsens tempus minime opportunum videatur ad festum diem celebrandum; quippe cum lætæ & lamentis plena sint omnia. Verùm nec ullum omnino tempus, non dico lætuosum, cuiusmodi hoc tempus esse fateor; sed ne lætissimum quidem, illis hominibus, id est, infidelibus, aptum est ad festivitatem celebrandam. Impij siquidem & mali homines, nunquam omnino dies festos egere possunt, licet hostias immolent, & libamenta offerant. Soli virtute præditi festos dies agunt. Soli quippe officio funguntur, & vota atque incruentas hostias offerunt Deo, Multa in hanc sententiam habet Origenes in lib. 8. contra Celsam, quæ sunt è Stoicorum Philosophiâ desumpta: ex quibus magnam lucem accipit hic Dionysij locus.

περὶ χαρῆν ὅν οὐ δείν. Apud Nicephorum legitur ἐπιπέλας ὡς οὐ δείν. Quæ scriptura ferri non potest, cum verbum οὐ δείν in passiva significatione sumi non possit. Dixit ergo Dionysius περὶ χαρῆν ὅν οὐ δείν, pro eo quod alij dicerent: ὅν οὐ δείν ἀν μάλα περὶ χαρῆν.

ἡ ὁμιλία. Turnebus ad oram libri sui emendavit ἡ ὁμιλία ἢ ἑ. Quæ tamen scriptura in omnibus nostris codicibus non legitur. In codice Regio scriptum inveni: ἡ ὁμιλία ἢ ἑ. εἰς πολλὰ μὲν γὰρ ἡ δεινὰ, sicut etiam habet Nicephorus. Recte igitur Turnebus, qui sola interpunctio nemutata, hunc Dionysij locum restituit ut dixi.

ἑρῶτον μὲν ἡμῶς ἠλάσαν. Repetit hic Dionysius, & quasi compendio enumerat cuncta, quæ Christiani passi fuerant Alexandria jam inde ab initio sui pontificatus. Primò enim, inquit, nos persecuti sunt. Persecutionem intelligit quæ cœpta est anno ultimo Philippi Imperatoris. Bellum deinde ait secutum est intestinum. De hoc civili bello Alexandrinorum vide Epistolam Dionysij ad Fabium supra in lib. 6. cap. 41. Deinde cum paululum, inquit, nos & illi quietissimus, incubuit lues illa gravissima; ea scilicet quæ sub Gallo & Volusiano grassata est cum jam antea sub Decio cœpisset. Aliquot enim Diaconi ea peste consumpti sunt temporibus Decij, ut patet ex Epistola Dionysij ad Domitium & Didymum in cap. 11. hujus libri.

Pag. 269. πολλὸν δὲ ἐξήλθεν. Ita quidem scriptum habet codex Regius. Sed in reliquis exemplaribus Mazar.

Med. ac Fuk. scribitur πολλὸν rectius. Subadit e. nim vobis.

σωματικὰ τὸντο ἐκείνοι. Post has voces in codice Regio & in editione Rob. Stephani apposta est virgula. Verùm in tribus nostris exemplaribus Maz. Med. & Fuketiano alia est distinctio. Nam post vocem ἀσθενέστατα, apposta est media distinctio semora. Quod quidem idcirco monendum esse duxi, ne quis forte suspicetur, vulgatam interpunctionem temere ac sine auctoritate scriptorum codicum à nobis mutatam fuisse.

ἀναμασόμενοι τὰς ἀληθείας. Langus & Christophorus verterunt mitigantes: quam interpretationem equidem probare non possum. Nam ἀμασόμενοι sive ἐμασόμενοι, idem est quod exprimere, extergere. Ait igitur Dionysius, Christianos quingros pestilenti morbo laborantes invisebant, expressos ægotantium dolores in semetipsos transulisse. Id enim significat vox ἀναμασόμενοι: Id est excipere in se & quasi exlugere alterius morbum. Idem igitur est quod antea dixit Dionysius, ἐλάττωσιν ἑαυτοὺς ἔλαττωσιν.

μάκας φιλοφροσύνῃ. Non recte, meo quidem iudicio, Musculus & Christophorus veritas benevolentiam interpretantur, cum φιλοφροσύνη sit potentia benevolentia in sermone & affabilitate posita, que comitas dicitur à Latinis. Gallicè civilitatem & complementum vocamus. Videtur autem hæc vox περὶ ψυμά quæ in Epistolis Pauli legitur, vulgò fuisse ab Alexandrinis usurpata, quoties se in salutationibus mutuo compellarent, & operam atque obsequium sponderent: ἰσὺ οὐκ ἐστὶν περὶ ψυμά ἐσθ. Quod certe hic Dionysij locus videtur innuere. Nisi potius intelligamus, Christianos vulgò à Gentibus vocatos fuisse hoc nomine, πάντων περὶ ψυμά, id est purgamenta sæculi: quod magis placet.

αὐτῶν περὶ ψυμά. Codex Med. & Maz. una voce auctiores sunt. Sic enim habent: αὐτῶν πάντων περὶ ψυμά. Quomodo etiam in Fuk. scriptum inveni. καὶ διατιθέντες. Christophorus verit: Decenter ornantes, male. Nam de ornata mox subiungit Dionysius. Rectius igitur verti composuimus, quomodo loquuntur Latini. Sic Petrus:

----- tandemque beatulus alio Compositus lecto, &c.

Hieronymus lib. 1. in Jovinianum: Compositus ex more cadaveri seipsa superjecit. Hinc composus pro sepulto apud Virgilium & Horatium. Possidius in vita B. Augustini: Confestim vero pro tunc commendanda corporis depositione oblatum est; per aliquid solemniter exequiarum ministerio, insigniter compositus depositus ac sepultus est. Ita enim legitur in codice Mosciacensi.

ἡ περὶ ὀλίγῃ. Nec hanc vocem intellexit Christophorus qui vertit: Læto funebri inveniunt. Solebant enim Romani tunc temporis cadavera vestibus amicare. Ac de Gentilibus quidem res protrita est, adeò ut exemplis non egeat. Ipsos verò Christianos fidelium cadavera splendidis vestibus obtexisse, docet exemplum Asturij in cap. 16. hujus libri. Hieronymus in Epitaphio Paulæ: Qui tepidum moriens non illius vestimentis obvolutus est? Nec aliter intelligendus est locus Possidij, quem antea citavi.

πάλιν ἀλλὰς. Codex Med. & Mazarinus adhibent διαρίθην.

διεφθόρου. Sic enim scriptum habent, καὶ ἐπὶ ταύτῃ Α

quit, ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari.

In Caput XXIII.

ἐπινοήσαντες. Recte Christophorus Macriani hic intelligi animadvertit, cujus prodicione Valerianus in Persarum potestatem venit. Valerianum certe ducum prodicione in illam calamitatem incidisse, testantur Aurelius Victor, Syncellus & alii. Porro hæc Dionysii verba, jungenda sunt cum illis quæ supra retulit Eusebius in cap. x. hujus libri. Sunt enim ex eadem Dionysii ad Hermonem Epistola. Ac ne unum quidem verbum inter hæc duo fragmenta interjectum erat. Sed & in cap. 1. hujus libri, fragmentum ejusdem Epistolæ affert Eusebius.

ἐπινοήσαντες. Rectius in codice Maz. Med. & Fuk. ἐπινοήσαντες. Paulo post ex iisdem codicibus scribendum est ἡμεῖς δὲ ἀκακίαν, ut videtur legisse Rufinus: pro quo Nicephorus posuit ἀποκειμένους. Simile mendum in eodem vocabulo supra notavi.

κατεπαγγελόμενοι, id est, diu ante promittunt quæ tradant. Metaphora est à Mysteriis Græcorum, qui magna quædam & miranda initiatis promittebant, eoique diuturna expectatione cruciabant, ut opinionem ac reverentiam suspensio cognitionis ædificarent, quemadmodum loquitur Tertullianus in lib. contra Valentinianos.

ἐπινοήσαντες. Hujus loci emendatio debetur codici Mazarino, in quo disertè scriptum invenitur ἐπὶ τὰν αὐτῶν ἐπινοήσαντων ἀναπειθόντων ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Quomodo etiam legitur in codice Mediceo, nisi quod ἐπινοήσαντες ἐπινοήσαντες scriptum habetur. Sed rectissima est codicis Maz. lectio, quam ego priusquam comperissem, subaudiendum hic esse ἀπὸ κοινοῦ verbum ἡμεῖς ἐν existimabam. codici Maz. subscribunt codex Fuk. & Savil.

ἐπινοήσαντες. Mirum est in tribus nostris codicibus & apud Nicephorū ac Ptolemæum ita legi, cum constet scribendum esse ἀποκειμένους. Sic enim dicta est hæc præfectura ab Arsinoë Regina.

ἐπινοήσαντες. Langus & Musculus interpretantur emerit. Christophorus autem vertit: prodit in lucem. Ego verò malui vertere inveniit, quo sensu Eusebius hanc vocem usurpat in cap. 29. hujus libri.

ἀκακίαν. Codex Med. & Maz. habent ἀκακίαν. ἡμεῖς δὲ ἀκακίαν longe rectius. sic etiam scribitur in codice Fuk. & Savil.

ἐπινοήσαντες. Feliciter mihi vertisse videor docilitatem. Nam ἀποκειμένους propriè dicuntur auditores, qui sensum verborum assequuntur. Male ergo Musculus & Christophorus obsequium interpretati sunt.

ἀποκειμένους. Musculus vertit instare proposito, multo rectius quàm Christophorus, qui vertit: ea quæ erant ab aliis proposita munire.

ἐπινοήσαντες. Hic quoque Musculus multo rectius vertit, quàm Christophorus & Langus. Nam Christophorus vertit: puris erga Deum ac simplicibus animis. Atque ita fere Langus. At Musculus rectè interpretatus est, cordibus ad Deum expressis. Sed & longe ante Musculum Rufinus, rectè hunc locum exposuerat, patefactis cordibus Deo.

συγκαταθέσει. Hoc loco συγκαταθέσει ponitur nō pro dispensatione, sed pro συμβιβασει, id est, unitione, ut sic dicam, & reconciliatione. qua voce utitur Dionysius paulo supra, καὶ συμβιβασει τὰς ἀντιδικτικὰς μεμους. Eodem sensu Paulus in Epist. ad Colossens. cap. 2. συμβιβασει καὶ συμβιβασμόν dixit.

In Caput XXV.

ἀγνωσίας. Niceph. habet ἀγνωσίας. ἀνεροπέλει. Scribendum videtur ἀνεροπέλει vel ἀνεροπέλει. Paulo post ubi legebatur ἐν θυμότηρον, emendavi ἐν θυμότηρον, ex codice Maz. Med. Fuk. & Savil. quibus subscribit Nicephorus, & Eusebius ipse in libro 3. cap. 27. ubi hunc locum Dionysii adducit.

ἐπινοήσαντες. In tribus nostris codicibus legitur ἀποκειμένους, quibus consentit etiam Nicephorus. Nec dubito quin scribendum etiam sit ἀποκειμένους cum duplici sigma. Scribendum quoque est ὁ μενεαυδός, ut legitur in Maz. Med. ac Fuk. Idcirco autem Dionysius de Macriani imperio loquitur, quod eum Imperatorem Ægyptus cum universo Oriente suscepit. Docet id vetustis nummus à Joanne Tristano V. C. editus, in cujus adversa parte hæc habetur inscriptio: ΑΥΤ. Κ. Μ. ΦΟΥΑ. ΜΑΚΡΙΑΝΟΣ. In altera parte ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

In Caput XXIV.

ἐπινοήσαντες. In codice Maz. Med. Fuk. & Savil. ἐπινοήσαντες scribitur rectius. Porro cum constet ex hoc loco, librum Dionysii Alexandrini de promissionibus scriptum fuisse adversus Nepotem Episcopum Ægypti, miror Hieronymum in Præfatione libri 18. Commentariorum in Esaiam, affirmare eum librum adversus Irenæum Lugdunensem Episcopum à Dionysio fuisse conscriptum. Fuit quidem Irenæus ex numero eorum, qui Regnum Christi mille annorum spatio in terris futurum crediderunt, quibus id Papias persuaserat, ut scribit idem Hieronymus in catalago & Eusebius noster in fine libri 3. Verum Dionysii liber non adversus Irenæum scriptus erat, sed adversus Nepotem, ut patet tum ex hoc Eusebii loco, tum ex ipso Hieronymo in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, ubi de Dionysio loquitur.

ἐπινοήσαντες. Christophorus Psalmos & Hymnos à Nepote compositos interpretatur. Sane hic fuit mos veterum Christianorum, ut Psalmos & Hymnos in honorem Christi componerent. Quod testatur Eusebius in fine lib. 5. De his Psalmis mentio fit in Epistola Concilii Antiocheni adversus Paulum Samosatenum, & in canone penultimo Concilii Laodiceni. Ubi diserte prohibetur, ne Psalmi ιδιωτικοί, id est, à privatis hominibus compositi, in Ecclesia recitentur. Invaluerat enim hæc consuetudo, ut multi Psalmos in honorem Christi componerent, eosque in Ecclesia cantari facerent, ut ex locis supra notatis apparet. Hujusmodi ergo Psalmos in Ecclesia deinceps canerent Patres Concilii Laodicensis, quos ιδιωτικούς appellavit, id est, ab hominibus impetitis compositos, non à sancto Spiritu dictatos. Ita explicat Agobardus in libro de ritu canendi Psalmos in Ecclesia.

ἐπινοήσαντες. Plinius in lib. 28. cap. 2. Cur, in-

pag. 172.

pag. 173.

In Caput XXVII.

Ἰτασαν ἰσθμίου ποταμοῦ ἐν τῷ Ἰούλιῳ. Graviter hic hallucinatur Eusebius. Neque enim undecim annis Xystus Romanam rexit Ecclesiam, sed biennio tantum ac mensibus undecim, ut scribitur in libro de Pontificibus Romanis, quem primus edidit Cuspi- nianus. In eo libro anni Pontificum Romanorum optime digesti sunt, à Callisto Papa usque ad Liber- rii Pontificatum. Ex de Xysto quidem ita scribit; Xystus anni 2. mensibus undecim, diebus 6. caput in Consulatū Maximī & Glabronis usque Tūstō & Basso, & passus est octavo Idus Augusti. Idem testa- tur Cyprianus in Epistola ad Succesum; qui & i- pse iisdem Coss. sed in sequenti mense martyrium passus est. At Eusebius nihil de Xysti martyrio nec in Chronico, nec in Historia Ecclesiastica dicit, quod valde miror: & multo magis miraret, nisi sci- rem Eusebium in rebus per Occidentem gestis ne- gligentiorē fuisse. Potro in Chronico quidem scribit Xystum sedisse annos 8. cum hīc undecim annos ei tribuat. Et Xysto quidem Dionysium Pa- pam fuisse tradit anno Gallieni 12. in locum verò Dionysii Alexandrini Maximum fuisse dicit an- no 11. ejusdem Gallieni. Quod est absurdissimum, cum constet Dionysium Alexandrinum quatuor ad- versus Sabellium libros Dionysio Romanæ urbis E- piscopo nuncupasse, ut scribit Eusebius suprâ capite 24. Ceterum in vetustissimo codice Mazarino & in Mediceo verba transposita sunt hoc modo: Χύστου τῆς ἐν Ἰσθμίου ἐκκλησίας &c. Sic etiam scribitur in Sa- viliano.

In Caput XXVIII.

Ἰτασαν. Hoc nomen brevium videtur pro Ἰσθμίου αὐτὴ ἐκκλησία, eadem forma qua Lucas, Me- nas, Demas & humilia. Apud Syncellum ultima sylla- ba circumflectitur Ἰσθμίου. In vetustissimo codice Corbeientis monasterii, qui collectionem canonū continet, inter Episcopos qui Concilio Næno subscriserunt, provinciæ Arabiæ primus nominatur Nicomas Boltritanus. Sic enim dilerte scribitur in eo codice, cum vulgati codices Nicomachū præferant. Ita etiam scriptum inveni in altero non minoris an- tiquitatis codice C. Jullelli.

κατὰ καιρὸν ἰσθμίου. Omnes nostri codices uno consensu habeant κατὰ καιροῦ. Itaq; libenter scribere- rem κατὰ καιροῦ ἰσθμίου, cuiusmodi errorem supra notavimus. Plures certe Synodi adversus Pau- lum Samosatenum diversis temporibus congrega- tæ sunt, ut Eusebius, Rufinusque testantur. Quod autem sequitur ἐν ποταμῷ, id minime otiosum est ac superfluum. Nam & plures diversis temporibus Synodos coactas fuisse ait Eusebius, & in unaqua- que Synodo plures fuisse sessiones sive actiones. Prima quidem Synodus Antiochiæ contra Paulum congregata est anno Gallieni 12. cui præfedit Fir- milianus: de qua vide Baronium ad annum Christi 265. & 266.

In Caput XXIX.

κατὰ καιρὸν. Subaudiri potest καιρὸν, quomodo loqui solet Eusebius. Quod si quis Ἀνεκλιανὸν malit in- telligere, equidem non magnopere repugnabo. Sed ex his verbis id tantum constare potest, Syno-

Adum Antiochenam exordio principatus Aureliani contigisse. Proinde non assentior Baronio, qui hanc Synodum refert anno 2. Aureliani. Sed Baronii sententiam prorsus evertit Concilium Ephesinum pag. 228. ubi Paulus Samosatenus damnatus dicitur ante annos centum & sexaginta. Sic enim habet li- bellus contestationis Cleri Constantinopolitani publicè in Ecclesia propositus, quòd Nestorius ejus- dem sententia sit cum Paulo Samosateno; ante annos 160. ab orthodoxis Episcopis anathemate condemna- to. Scriptus est hic libellus consulatu Theodosii Augusti XIII. & Valentiniani III. anno ante- quam Synodus in urbe Epheso congregaretur. Ab eo igitur consulatu si retro numeraveris annos centum & sexaginta solidos, incidet in consula- tum Claudii & Paterni, qui est annus Christi 270. Proinde Synodus Antiochena in qua damnatus est Paulus, convenit Claudio & Paterno Coss. anno Christi 270. Atque ita ponit Marianus Scotus & Hermannus Contractus in Chronico. Sed omnem dubitationem adimit Epistola Synodica Patrum Antiocheni Concilii, quæ missa esse dicitur ad Dionysium Romanum Episcopum. Cum enim constet Dionysium Papam mortuum esse consula- tu Claudii & Paterni VII. Cal. Januariæ, Concilium Antiochenum seriùs omnino congregari nō potuit. At Baronius qui Concilium Antiochenum confert in annum 2. Aureliani, necesse habuit Pontificatum Dionysii in eum usque annum producere, contra fi- dem librorum Pontificalium Damasi & Anastasii. Quid quod anno 2. Aureliani bellum in Oriente ge- stum est adversus Zenobiam, capta cum aliis urbibus Antiochia; adeò ut Synodus Episcoporum eo anno congregari non potuerit.

Μαλαχίου. Leontius in libro 1. contra Nestorium, affert fragmenta quædam ex disputatione Malchio- nis adversus Paulum Samosatensem. Apud Theo- dorum in lib. 2. hæreticarum fabularum Μαλαχίου scribitur mendose. Hic ex confutatione Pauli Sa- mosateni tantam gloriam retulit, ut ea de causa iu Menologiis Græcorum metuerit consecrari die 28. Octobris.

In Caput XXX.

αἰμιλιανός. In codice Maz. Fuk. Savil. & Med. Rufinus quoque Ælianum vocat, atque ita fere Nicephorus & Syncellus. Ceterum Athanasius in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ, testatur in hac Synodo 70. fuisse Patres, qui Paulum Samosatensem deposuerunt.

Ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, καὶ αἱ ἐκκλησίαι. Notanda est imprimis hujus Epistolæ inscriptio, quæ non solum Episcoporum, sed presbyterorum & diaconorum, atque adeo plebis ipsius nomen præfixum continet. Eodem plane modo in Actis Carthaginensis Synodi, cui præfuit Cyprianus: cum in unum Carthagine convenissent Episcopi pluri- mī, cum presbyteris & diaconis, presente etiam plebis maxima parte, &c. Idem legitur in Concilio Eliberitano.

ἡδὲ πρὸς ποταμὸν ἰσθμίου. Falsa est igitur æ suppositicia Epistola Dionysii Alexandrini ad Pau- lum Samosatensem, quæ edita est in tomo xj. Bi- bliothecæ sanctorum Patrum unâ cum x. proposi- tionibus Pauli Samosatensis, & Dionysii ad eas

responsionibus. Nam Patres quidem Antiocheni Concilii, affirmant Dionysium non dedisse literas ad Paulum, sed tantum ad Ecclesiam Antiochenam. In illa autem Epistola quae Dionysii nomine publicata est, Dionysius bis Paulo scripsisse dicitur. Sed nec filius illius Epistolae ac responsionis, reliquis Dionysii Scriptis respondet. Itaque opus illud adulterinum esse, ob eas quas dixi rationes mihi persuadeo. licet Baronius eam Epistolam pro vera ac germana habuerit.

Pag. 280.

αὐτὸν τινὸς ἐξεί τὸν λόγον λοιδορίας. Male hunc locum vertit Christophorus, qui Rufinum recte praeventem sequi noluit. Vertit enim sine ulla verborum contumelia, cum vertendum esset sine ulla religionis nostra contumelia.

α πος ἀς τὰ κανόν. Sic vocant Patres regulam fidei. Ita Eusebius in libro. 4. cap. 23. de Dionysio Corinthiorum Episcopo loquens: τῶ τῆς ἀληθείας παίσματα κανόν.

σειε τις ἀδελφός. Duplici ratione concussionis crimen admittitur; aut cum terrore potestatis, Magistratus vel miles aliquid exigit; aut cum per fraudem & calumniam, suffragii praetextu aliquid a quopiam elicitur ut in lege i. D. de calumniatoribus. Hoc secundum genus concussionis intelligunt Patres Concilii Antiocheni. De primo genere concussionis loquitur Maximinus in Epistola ad Sabinum, quam refert Eusebius in lib. 9. cap. 9. Nescio autem cur tantopere refugerit Christophorus vocem concutere & concussiones, cum tamen sint Latinae, & a veteribus Jurisconsultis crebro usurpatae. Sed & in Evangelio ca vox habetur, ubi Joannes militibus ita praecipit: *nam non concutatis: contenti estote stipendii vestris.* Apud Graecos antiquissimus est usus vocis *σειε* eo sensu pro calumniari. Sic enim Aristophanes & Teleclides loquuntur, teste Suida in voce *σειε*.

καταβραβύων τὴν ἀδικημάτων. Langus vertit *premia accipiens*, non male. Utitur hac voce Paulus in Epist. 2. ad Colossenses cap. 3.

μὰ πτω καρτερηθή. Vox *μὰ πτω* referenda est non ad Paulum ipsum qui hac arte pecuniam contradebat, sed ad litigantes qui pecuniam suam quam Paulo dederant, ut suffragium suum ipsis commodaret, perdebant absque ullo fructu.

ποσει μὲν ἢ ἔρχομαι πτω εἰσοθήσειαν. Haec verba desumpta sunt ex Epistola ad Timotheum cap. 6.

εὐτι ὡς ἐλάττορον. In vetustissimo codice Mazarino, Fuk & Mediceo legitur *εὐτι ὡς ἐλάττορον*. Sed rectior est vulgata Scriptura, quam Regius codex & Syncellus & Nicephorus confirmant. Haec enim verba pendent ex superioribus.

δικασταί. De Procuratoribus Ducenariis vide quae scripsit Salmasius in notis ad Historiam Augustam. Sic dicebantur Procuratores, qui ducenta sestertia annui salarii nomine accipiebant a Principe, ut clare docet Dio in lib. 53. pag. 506.

ὑπαγορεύων ἄμα. Post hanc vocem punctum in summo notatur tum in codice Regio, tum apud Nicephorum & Syncellum. Sed cum in codice Mediceo & Mazarino nulla hic notetur distinctio, malim legere uno ductu *ὑπαγορεύων ἄμα βανδύων δημοσία, &c.* Certe Rufinus hunc locum ita legit atque intellexit, ut ex ejus versione apparet. *Nam & incedens per plateas, tali quadam ambitione nte-*

batur, publice epistolas relegens, atque in andam omnium & oculis dilectans.

Ἐπιμα μὲν δὲ, Ἐπίμα δὲ. Reprehendunt Patres Antiocheni Concilii in Paulo Episcopo Antiochiae, non quod thronum habuerit. Hoc enim insigne erat Episcoporum, ut in throno seu cathedra sederet. Quimos jam inde ab Apostolicis temporibus invaluerat in Ecclesia. Certe Jacobi filium Domini thronum, Hierosolymis adhuc sua aetate servatum fuisse testatur Eusebius in capite 12. supra. Id igitur in Paulo damnant memorati Patres, quod tribunal sibi exstrui curasset in Ecclesia, & in eo thronum sublimem sibi statueret. Recte itaque Rufinus hunc locum ita vertit: *In Ecclesia vero tribunal sibi multo altius quam fuerat exstruxit, & thronum in excelso iobis collocari iuberet.* Episcopi quidem sedebant in cathedra paulo altiore quam reliqui presbyteri, ut dicemus ad lib. 10. Sed tribunal non habebant. Postea verò invaluerunt ab illa gradine & exhedrae, de quibus Ambrosius loquitur Augustinus: quae quidem a tribunali parum differant.

σπέρτων. Hunc locum non intellexerunt interpretes Muculus & Christophorus. Secretum proprium erat Magistratum & majorum Julicum; locus scilicet interior Praetorii, cancellarius, ac velis obpanis inclusus, in quo Magistratus sedebant, dum reorum causas cognoscerent. Vide quae notavi ad Amm. Marcellini lib. 15. pag. 87. in codice Maz. Med. & Fuk. legitur *σπέρτων* ut opinor. Sed mox legendum est *παυρὸς*, non ut vulgo editum est *τι*.

κατασειεσι ταίς ἐδραίς. Solebant olim in theatris Spectatores in signum favoris oraria concutere. Vide quae notavit Casaubonus ad Vopiscum in Aureliano. Ubi Vopiscus dicit Aurelianus primam omnium oraria dedisse Populo Romano ad favorem. Aurelianus igitur id acceperat ab Orientalibus, qui longe ante ipsum orarias ad eam rem utebantur, ut docet hic locus, & Philostratus in cap. 5. lib. 1. de vita Apollonii, loquens de Tartenisibus, & Dio lib. 61. in fine.

ἐπισκόπους τῶν ὀμῶν ἀγῶν. Chorepiscopi intelligere videtur. Eos enim distinguit Epistola ab Episcopis urbium. Hos igitur in concionibus ad populum, similia ac mulieres illas psalterias de Paulo dixisse asserunt Patres: quod Christophorus non intellexit.

ὑπομνημάτων. Quod supra observavimus, errate vulgo Interpretes in hujus vocis explicatione, id peripicuum sit hoc loco. Nam & Langus & Muculus & Christophorus *Commentarios* interpretati sunt, cum Aeta seu Gestia vertere debuissent. Acta autem illa Synodi Antiochenae, nihil aliud erant quam disputatio Malschionis adversus Paulum Semonofatenum, quae a notariis excepta fuerat, ut supra dixit Eusebius. Ex iis Actis testimonia quaedam profert Leontius Byzantius in lib. 3. contra Nestorium, eaque distinguere videtur a disputatione Malschionis contra Paulum. ubi etiam doctus Interpretas *Commentarios* vertit.

συνεισάκτους. Quid essent *συνεισάκτους* mulieres, pridem notavit Joannes Langus vir doctissimus ad librum 6. Nicephori cap. 30. & post illum Beatus Rhenanus ad librum 7. Rufini. Quorum doctus ob-

servationibus nihil est quod addamus. Hujusmodi mulieres à clericis vulgo forores vocabantur. Idem docuit Canon. 3. Concilij Nicæni, qui in vetustissimo codice Corbeiensis hanc habet inscriptionem: *De subintroductis, id est, adopivis Sororibus.* Ex quibus explicanda est lex Honorij 44 in codice Theod. de Episcopis & Clericis: *Eum qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio Sororia appellationis non decet, &c.* Sic etiam devotæ Deo virgines quosdam sibi extraneos adungebant, quos fratres vocare consueverant. Quam nequitiam perstringit Hieronymus in Epistola ad Eulochium de custodia virginitatis: *Frater Sororem virginem deserit, Celibem spernit virgo germanum: fratrem quarit extraneum. Et cum in eodem proposito esse se simulent, quarunt alienorum spiritalium solatium, ut domi habeant carnale commercium.* Dicebantur etiam Commantes eiusmodi mulieres. Sic enim inscribitur canon ille Concilij Nicæni in vetustissimo cod. C. Justelli. *De Commantibus.* Agapeas quoque eas vocabant teste Hieronymo in dicta Epistola, ubi acerrime in eas invehitur.

αἱ τῆς ἐξ ὁμοῦ. Rectius in codice Mazar. Fuk. & Med. legitur *ὡς τ' ἐξ ὁμοῦ.* Atque ita Nicephorus & Syncellus, nisi quod apostrophum non habent.

ἐξ ἰσχυρίας. Intelligit locum qui habetur in cap. 25. Ecclesiastici.

ὑπερπιπλάμην. Melius in codice Maz. & Fuk. scribitur *ὑπερπιπλάμην*, quam vocem non intellexerunt Interpretes. Arguunt Patres Paulum, quod formosus mulieres semper secum haberet; idque luxu disfluens, & vino atque epulis sese ingurgitans. quæ libidinis incentiva sunt.

ἐπιπορεύσασα. Nicephorus & Syncellus habent *ἰμπεριπύσαντα.* Sed in codice Maz. Fuk. ac Med. *ἐπιπορεύσασα* scribitur rectius. Ceterum in hujus loci versione corrigendus est Rufinus hoc modo: *Hic vero qui abjurato fidei mysterio ad pollutissimam se Artem hæresim contulit.* Et paulo post ubi legitur hæc verba: *Hic vero qui indignus habitus est esse in Ecclesia Catholica, anathema scribitur.* Lego *Artema* scribat, ut tere scriptum habent duo vetustissimi codices. Ex quibus etiam sequentia corrigenda sunt in hunc modum: *Artema scribat, & illius hæresis sceleratioris ei communicent.* Sic enim habet Græcum exemplar Epistolæ, ex quo hæc conversa sunt. Atque ita diferte scriptum habet vetustissimus codex Rufini in Bibliotheca S. Germani.

τὰ μακαρίων. In codice Medicæo, Fuketiano & Mazarino, & apud Nicephorum & Syncellum legitur *τὰ μακαρίων.* nec multum refert utro modo scri-

ἄρα τούτα τὰ κοινὰ δὲ γινώσκοντες ἡράματα. Communicatorias literas vocant Latini, quarum usus est antiquissimus in Ecclesia. Eadem etiam formatas dixerunt, ut testatur Augustinus in Epistola 167. Duplex autem fuit earum genus. Aliæ enim clericis & laicis peregrinaturis dabantur, ut à peregrinis Episcopis ad communionem admitterentur. Aliæ erant quas Episcopi testandæ communionis suæ causâ ad alios mittebant Episcopos, & quas ipsi vestrum ab alijs accipiebant: de quibus hic loquitur Synodus. Ex autem paulo post ordinationem mitti solebant à recens ordinatis Episcopis. De his in-

telligendus videtur Augustinus in Epistola 162. Cyprianus in Epistola ad Cornelium pag. 92. Denique Epistola synodica Concilij Serdicensis.

ἢ ταῦτα μὲν ἐν ταῦθ' ἐκείθω. Baronius ad annum Christi 272. quo Antiochenam Synodum consignavit, Eusebium nostrum fraudis arguit. seu, ut ipse loquitur, conniventis: quod professionem fidei Patrum Synodi illius Antiochenæ, quæ Ariatorum hæresim prorsus jugulabat, consulto prætermiserit. Verum Baronius & aliis in locis iniquior fuit adversus Eusebium, & hic immerito eum reprehendit. Nam professio illa fidei quam Baronius illic profert ex Actis Ephesinæ Synodi, non est professio sanctorum Patrum Antiocheni Concilij, ut Baronius existimavit, sed ipsius Nicæni. Quod quidem facile est demonstrare. Nam in parte 3. seu Tomo 3. Actorum Ephesinæ Synodi pag. 378. titulus professionis illius ita conceptus legitur: *ἃς τῆς ἐνανδροπῆτος τοῦ Θεοῦ λόγου, τὸ ἰσὸν τῷ πατρὶ, ἃς ἐπιπέσαν τῶν ἐκ νεκρῶν σωτηρίων ἐν τῆ συνόδῳ, ἃς ἐθεσισ τῆς αὐτῆς συνόδου πρὸς Παῦλον σαμοσατίαν.* Id est: *De Incarnatione Verbi Dei, Filij Patris, definitio Episcoporum qui Nicæa in Synodo convenerunt, & expositio ejusdem Synodi adversus Paulum Samosatenum.* Vides professionem illam fidei adversus Paulum Samosatenum, asseribi Synodo Nicæna, non autem Antiochenæ. Itaque non video, quid Baronium impulerit ut professionem illam Antiochenæ Synodo adscriberet; nisi forte mendosos codices nactus est; aut pro Nicæna Synodo Antiochenam restituendam putavit. Certe in Synodo Nicæna hæc non leguntur. Sed quis nescit cuncta fere Acta illius Synodi intercidisse. Videtur tamen mentio fieri illius definitionis in canone 19. Concilij Nicæni, qui est de Paulianistis. *ἃς τῶν Παυλιανιστῶν ὁμοῦ ἐπέθεται, &c.* Jam igitur expungenda est ex Actis Antiochenæ Synodi, professio illa quam Baronius eumque secutus Binius Antiochenæ Synodo falsò adscripserunt. Et hæc quidem de Synodo 2. Antiochena quæ adversus Paulum Samosatensem congregata est. Scripsit præterea eadem Synodus Epistolam ad Paulum Samosatensem, in qua Patres fidem suam de Christo ipsi significant, & utrum eadem cum ipsis sentiat sciscitantur. Extat hæc Epistola in Tomo 11. Bibliothecæ Patrum, scripta à Synodo inter initia confensus, antequam Malchion presbyter adversus Paulum disputasset. Verum Baronius hanc Epistolam priori Synodo Antiochenæ, quæ anno 12. Gallieni adversus eundem Paulum coacta est, perperam attribuit, quod vel titulus ipse illius Epistolæ aperte convincit: *Exemplum Epistolæ missæ Paulo Samosatensi ab orthodoxis Episcopis priusquam deponeretur.* Atqui constat Paulum Samosatensem in secunda demum Synodo Antiochena depositum fuisse. Nam in priore Synodo deceptis per simulationem Episcopis, indemnis abcesserat. Sed & nomina Episcoporum illi Epistolæ præfixa, satis indicant id quod dixi: *Hymenus, Theophilus, Theotecnus, Maximus, Proclus, Valanus, Paulo in Christo salutem.* Neque enim Hymenus in priore Antiochena Synodo præledit, sed Firmilianus. Porro hæc verba *ἢ ταῦτα μὲν ἐν ταῦθ' ἐκείθω,* absunt à tribus nostris codicibus Maz. Med. & Fuk. nec habentur in versione Rufini.

μὴ ἀμῶς ἐκείναι τὴν Παύλου. Paulus post depositionis sententiam adversus ipsum prolatam, aliquot annis Ecclesiam suam retinuit, nec Episcoporum decreto paruit, fretus scilicet potentia Zenobia Reginae, quae tunc temporis in Oriente dominabatur. Hujus enim patrocinio tegebatur Paulus, ut scribit Athanasius in Epistola ad Solitarios: *Ἰουδαία ἡ Ζηνοβία ἢ Παύλου κρείττερον τῆς σαμοσατίας· ἀλλ' οὐ δύναται τὰς ἐκκλησίας Ἰουδαίους εἰς σωτηρίαν ἄγειν.* Sane Paulum foede adulatum esse Zenobia Reginae, eiusque gratiam omnibus modis captasse, scribit Theodoritus lib. 2. haereticarum fabularum, & ex illo Nicephorus in libro 6. cap. 27. Cujus verba perperam interpretatus est Langus hoc modo: *Paulus porro iste curare Zenobiam in religione Iudaica, autem volens, plurimumque opera in ea convertenda ponens, in Ariemoni haeresim impiegit.* Quae quidem prava versio, non sine causa Baronium conturbavit. Atqui *Ἐπιραπίων* hoc loco non est curare nec convertere, sed adulari & obsequiis gratiam cuiuspiam promereri. Victa demum Zenobia, Catholicae religionis Antistites Aurelianus adierunt, poscentes ut Paulum qui cum Zenobia adversus Romanos confenserat, ab Ecclesia Antiochena sederemoveret, quod contigit anno tertio Imperij Aureliani.

τοῦ μαιριανῶ διαδύχεται. Ultima vox abest à tribus nostris codicibus Maz. Med. & Fuk. & recte subaudi potest cum jam praecesserit. In iisdem codicibus, perinde ac in Saviliano scriptum inveni *ἄμα πασὶν καζήνην ἢ τοῦ μαιριανῶ* sine articulo. Item *ἢ πού non ἢ πού.*

Pag. 283. *ὁ καὶ ἡμῶν διωγμῶς ὅτι.* Rectius in codice Med. & Maz. legitur *καὶ ἡμῶν.* Quomodo etiam scriptum habet codex Fuk. & Savil.

In Caput XXXI.

δαμονιάδου ἀρξίστας. In codice Regio scribitur *δαμονιάσπε*, ut monuit etiam Rob. Stephanus. Sed in vetustissimo codice Mazarino scriptum inveni *δαμονιάσπε*, quomodo etiam legitur in codice Fuk. ac Saviliano.

τυφουμανός γε ἐπὶ τῆς μανίας. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Rufinus quidem vertit *ἔλασι in sania.* Sic enim habent manuscripti codices. Nec aliter Musculus & Christophorus.

ἀπιστικῶν αἰρέσεων. In codice Maz. Med. & Fuk. scriptum est: *καὶ ἐκ μαιριανῶ πρόπαλαι ἀπιστικῶν αἰρέσεων συμπεφορμμένα.* Nec aliter legisse videtur Rufinus qui sic vertit: *Dogmata stulta & impia à diversis haeticis, qui jam prius extincti fuerant, mutata disseminata.*

In Caput XXXII.

Pag. 284. *μηνὸν οὐτὸ δέκα.* Immo Eutychianus annis octo, mensibus undecim Romanam rexit Ecclesiam, ut est in vetere libro de Pontificibus Romanis, in quo anni Pontificum à Callisti Pontificatu, ut jam dixi, optime digesti sunt, per Consules sub quibus sedere coeperunt, & sub quibus deserunt, Eusebius igitur octo annos ademit Eutychiano, & Xysto eos perperam largitus est, ut supra notavi.

Δωρόθεον. Baronius in Notationibus ad martyrologium Romanum, hunc Dorotheum presbyterum

Antiochia, eundem esse credidit cum Dorotheo Tyri presbytero, cujus mentio fit die 7. mensis Junij. Quem Baronij errorem jam notavit Blondellus in Apologia pro sententia Hieronymi pag. 274. Sed dum alium reprehendit Blondellus, multo gravius ipsemet erravit. Dorotheum enim Antiochensem presbyterum, de quo hic loquitur Eusebius confundit cum Dorotheo Cubiculario Imp. Diocletiani, cujus martyrium describitur ab Eusebio in lib. 8. Ego verò non dubito, quin duo fuerint Dorothei; alter presbyter Antiochenensis, alter cubicularius Eunnuchus Diocletiani. Idque certissimis argumentis adstrui potest. Primo enim presbyter ille Antiochenensis, martyr non fuit. Certe Eusebius id de illo non dicit, neque in hoc loco, neque in lib. 8. cap. 13. ubi Ecclesiasticos viros recenset qui in la persecutione martyrium subierant. Et tamen Lucianum Antiochensem presbyterum illic nominat non omisurus utique Dorotheum magistrum si is martyrium pertulisset. Deinde presbyter Antiochenus Dorotheus, vir fuit nobilis, & magistratum gessit antequam presbyter fieret. Alter verò Dorotheus servilis fuit conditionis, ut patet cubicularius Eunnuchus. Denique prior ille Dorotheus, presbyter fuit temporibus Cyrilli Episcopi Antiocheni. Cyrillus autem sedere cepit ab anno 4. Imp. Probi, mansitque ad annum usque 17. Diocletiani. Ponamus igitur Dorotheum presbyterum fuisse circa exordia Episcopatus Cyrilli, vel sub Probo aut sub Caro. Fieri non potest, ut idem postea fuerit cubicularius Diocletiani. Neque enim ex presbyteris sunt cubicularij: cum nec Ecclesiastica regula, nec ratio ipsa id ferat. Quippe presbyteri fiebant matura jam aetate. Ad cubiculum autem Principum pueri aut adolecentes formos eligebantur. Quod si dixeris Dorotheum principatum Diocletiani factum esse presbyterum, eadem mater difficultas; quomodo ex presbytero factus sit cubicularius. Quippe ex Eusebio alijque constat, Dorotheum dum esset cubicularius & in aula principum versaretur, subisse martyrium. Felsilla Blondellus, primò quidem similitudo nominum: deinde quòd uterque Eunnuchus; uterque carus Imperatori fuisse dicitur. Verum animadvertere debet, fieri non posse ut idem simul esset presbyter & Cubicularius: simul sacras literas in Ecclesia exponeret, & in aula Principum versaretur.

τῶν μάλιστα αἰλιουθίων. Magis placet ea lectio quam in codice Med. & Maz. reperi *αἰλιουθίων*, id est, liberaliter educatus. Sic certe legitur etiam in codice Fuk. & Saviliano.

Ἀνατόλιος. Hic est ni fallor Anastolus, cuius nominat Eunapius in vita Jamblichi; ubi dicit Jamblichum auditorem initio fuisse Anatolij, qui tunc temporis in Philosophia secundum à Porphyrio locum obtinebat. *οὗτος Ἀνατόλιος τῶν Περσικῶν δεινῶν φηρομένων συγγενόμενος,* πολὺν χρόνον ἀκροῦ φιλοσοφίας ἠμαρταν. Certe Anastolus qui hic à Eusebio commemoratur, iisdem temporibus cum quibus Porphyrius; & in omni genere doctrinae perinde ac ille versatus est. Quippe Eusebius dicitur testatur, cum non solum in Philosophia ac mathematicis disciplinis, sed etiam in Rhetorica cunctis sui temporis longo intervallo superasse.

Ἰστορία Ἐκκλησιαστικῆ Εὐσεβίου Πάμφιλου. Cum Anatolius in omni genere Philosophiae esset exercitissimus, rogatus est ab Alexandrinis, ut Aristotelicae successione scholam instrueret, instar Platonicae successione, eius celeberrima schola jam pridem Athenis erat instituta. Hic est sensus hujus loci, quem Christophorus nullatenus intellexit. Multa hic possem dicere de schola Platonica Philosophiae, quae Athenis fuit. Hujus scholae magistri, *Διδασκαλοὶ* dicebantur, & decreto publico ad eius magisterij locum promovebantur, ut docet Damascius in Isidori vita apud Photium pag. 1066. Habebat autem haec schola reditus annuos non mediocres, ex praediis quae a viris studiosis ei scholae donata fuerant ac legata, quae *Διδασκαλικά* dicebantur, ut docet Olympiodorus in Alcibiadem Platonis, praxi 15. in fine, & Damascius in Isidori vita pag. 1058. Verum locus Damascij integrior extat apud Suidam in voce *πλατῶν σχολῶν ὁ φιλοσοφῶν πύλος* λέγει, *ἔχοντες τὸν τὸ ἀναδημιουργεῖν τὸ κῆπον ὅς μέρου ἰλαχρῶν λέγονται διδασκαλικῶν*, &c. Ad exemplum scholae illius Atheniensis, instituta postmodum est Alexandria Philosophica schola, cui praefuit Hierocles celeberrimus ille Philosophus, ut scribit Damascius ibidem, & Aeneas Gazensis in Theophrasto, initio.

τῆς πυρουχίου πολιτείας. In codice Regio legitur *πυρουχίου*, ad marginem tamen eadem manu adnotatur scribendum esse *πυρουχίου*. Sed nihilominus recte scriptum erat *πυρουχίου*. Sic enim dicitur in vita Apollonij Dyscoli: *ἦκει δὲ ἐν τῇ πυρουχίᾳ ἀπὸ τῶν δρόμων, ἐν τῷ ποταμῷ καλομένῳ ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ*. Porro haec Bruchij expugnatione contigit Aureliani temporibus, ut scribit Amm. Marcellinus in fine libri 22. ubi de Alexandria loquitur: *Aureliano Imperium agente, civilibus iurgis ad certamina inter *ἑαυτὰς* προέλαψεν, ἀντισημειώσας ἀμφοτέρωθεν regionum maximam partem quae Bruchium appellabatur*. In Chronico tamen Eusebii id refertur anno 2. Claudij: *Alexandria Bruchium, quod per multos annos fuerat obsessum, tandem destruitur*. Ad quem locum Scaliger Eusebium reprehendit, & Aureliani temporibus id accidisse contendit, fretus scilicet auctoritate Amm. Marcellini. Verum Eusebii sententiam equidem sequi malim. Etenim dum Bruchium obsideretur à Romanis, Eusebium virum sanctissimum, & Anatolium adhuc Alexandriae fuisse testatur Eusebius, nec nisi post solutam Bruchij obsidionem in Syriam migravisse. Atqui Eusebius in Syriam profectus est ad Synodum Antiochenam quam anno 2. Claudij coactam fuisse supra demonstravimus. Et dum Antiochia rediret, à Laodiceis detentus, & Episcopus eius loci factus est anno primo Imp. Aureliani, ut opinari licet. Itaque recte Eusebius in Chronico ad annum 2. Aureliani scribit: *Eusebius Laodiceus insignis habetur*. Quod si Bruchium Aureliano regnante captum est, quomodo Eusebius, qui obsidionis tempore erat Alexandriae, Antiochiam migrare & concilio interesse, & Episcopus Laodiceae fieri potuit?

τῆς ῥωμαϊκῆς συμμαχουμένης στρατῶν. Dum Claudius Imp. adversus Barbaros pugnaret, Zenobia missa Zabda Duce cum ingenti militum manu, adjuvante etiam Timogene Aegyptio, Aegyptum occupavit, & praesidium Alexandriae imposuit. Vetus Probus dux Romanus cum copiis quibus im-

perabat, adjunctis sibi Aegyptiis quotquot Palmyrenis minime favebant, eos ab Aegypto depulit, ut narrat Zosimus & Pollio in Claudio. Tunc igitur Bruchium mihi videtur obsessum fuisse à Romanis.

τάμινα δῆσαι. Male Christophorus vertit *congerere*. Nam *τάμινα δῆσαι* proprie est, cum parcimonia admetiri ac dispensare annonam; quod in penuria fieri solet & in obsidionibus.

ἐν τῶν μακρῶν πελοπονησῶν. Hieronymus in Chronico plures per annos protractam esse scribit Bruchij obsidionem.

ἐν τῷ περιττῷ πᾶσι ἀνατολίου κατόνοισιν. Haec verba à reliquo Eusebii Textu separanda sunt. Sunt enim instar tituli cuiusdam, quo denotatur, sequens fragmentum alterius esse Scriptoris.

ἐχαιτοῖν. Hic subaudiri aliquid manifestum est. Christophorus quidem festum Paschale subaudiri existimavit; quod est absurdum. Neque enim Pascha incidit in novilunium primi mensis. Ego vero existimo scribendum esse *ἐχαισι*: vel certe *ἐχαι* in imperativo.

τῆς καὶ ἀγροπύλου ἰδὲ φαμενῶν. In codice Meda Fuk. & Mazarino legitur *πῶ*. Sed omnino legendum est *τῆ*, ut sequentia demonstrant.

ἡ ἀφισιν τῶ δρόμου. Hanc vocem non intellexerunt Interpretes. *ἀφισιν* proprie est transfenna, ex qua emittuntur quadrigae, ut recte notavit Scaliger in notis ad Manilium pag. 126. Primum igitur de decate morium vocabatur *ἀφισιν*, quod ab illo tantquam à carceribus inciperet cursus Planetarum: *ἀφισιν* ergo idem est quod *ἀφισινα*.

καὶ ἀντὶ λαμβάνοντες. Omnino scribendum est *καὶ ἀντὶ*, ut jam pridem conjeceram. Atque ita emendavit Petavius in animadversionibus ad Epiphanium, pag. 190. ubi huius Anatolij locum diligenter exponit. In quo etiam exponendo egregiam operam navavit Aegydius Bucherius.

ἀμφοτέρωθεν ἀνατολίων. Duos fuisse Agathobulos cognomento Doctores, scribit Anatolius. Sed quod eos Philone & Iosepho vetustiores facit, veretur ne opinione sua falsus sit. Nam Agathobulus Philosophus floruit temporibus Hadriani, ut scribit Eusebius in Chronico, & ex illo Georgius Syncellus.

Ἀγροπύλου τῶ πανο. Rufinus Aristobulum ex Paneade interpretatur, gravi errore. Sed Rufinum nihil moror, cuius vetus innumeris mendis refertus est. Miror Scaligerum, qui in animadversionibus Eusebianis pag. 130. Anatolij verba, ex praeterita Rufini interpretatione corrigenda esse censuit. Beda quoque in libro de ratione computi, pravam Rufini interpretationem secutus ita scribit: *Sicut eorum antiquiores Agathobulus & ab eo eruditus Aristobulus & Paniada, qui unus ex illis Septuaginta Senioribus fuit; qui missi fuerant à Pontificibus, &c.* Videtur Beda existimasse, Paniadam nomen fuisse proprium Scriptoris Judaei. Quia scilicet in codice Rufini quo utebatur, scriptum erat *Aristobulus & Paniada*, quomodo etiam legitur in vetustissimo codice Patiensis Ecclesiae qui penes me est, & in Corbeiensis non minoris vetustatis codice, qui nunc est in Bibliotheca sancti Germani. Ceterum quod hunc Aristobulum unum fuisse ex Septuaginta Senioribus scribit Anatolius, id jam pridem refutavit Scaliger in eo loco quem citavi. Porro hic Ari-

pag. 287.

stobulus διδάσκαλος etiam cognominatus est, ut scribitur in lib. 2. Machabæorum cap. 1. eo quod Ptolemæi Regis magister fuisset. Neque enim assentior Scaligero, qui hunc Aristobulum, cuius mentio fit in historia Machabæorum, distinguit ab illo Peripatetico Philosopho, qui suos in legem Mo-
fis Commentarios Ptolemæo Philometori nuncupavit.

κωδικὸς ἀπὸ δειξέος. Christophorus vertit *tritas*. Sic κωδικὸς δειξέος dicuntur à Græcis. Rufinus *validissimas assertiones* vertit.

ὄλας ἀπὸ αὐτῶν. Nostri quinque codices uno consensu scriptum habent ὄλας ἀπαιτῶν. Sed in codice Regio eadem manu adnotatur, scribendum esse ἀπὸ αὐτῶν. Certe ἀπὸ αὐτῶν legendum esse, ex sequentibus apparet. Nisi enim ita legeris, quod referes ea quæ sequuntur verba ἀπὸ φερρηται, &c. Sed nunc re attentius examinata, scribendum cenſeo ὄλας ἀπαιτῶν ὡς φερρηται, &c. Idque & sensus & syntaxeos ratio postulat.

ἐν τῷ Εὐαγγ. Liber Enoch citatur à Juda in Epistola Canonica. Erat liber Apocryphus, nec inter canonicos Hebræorum libros receptus. Sed tamen Apostoli, eorumque exemplo antiqui Patres, testimonia ex Apocryphis proferre non dubitarunt; ea scilicet quæ ad adstruendam veritatem facerent, ex ijs eligentes. Vide Georgium Syncellum in Chronico, ubi luculentum fragmentum affert ex libris Enoch.

ἀειθμητικὰς εἰσαγωγὰς. Exstant hodieque inter διελογούμενα τῆς ἀειθμητικῆς, excerpta ex libris An-
tolij institutionum Arithmeticarum.

Page 288. ἀπορροιαὶ ἀπὸ τοῦ. In codice Med. Fuk. Sav. & Maz. legitur ἀπορροιαὶ ἀπὸ τοῦ. Sed rectior est vulgata lectio, quam codex Regius & Nicephorus confirmant. Quin etiam in codice Regio hoc scholium ad marginem legitur ἀπορροιαὶ ἀπὸ τοῦ ἀπορροιαῖς.

ἀμφοῖν τῆς αὐτῆς ἀπορροιαῖς ἐκκλησίας. In codice Maz. hæc notantur ad marginem: πῶς καὶ ἐν ταῦτα μίας ἐπισκοπῆς δύο ἀπορροιαῖς. Id est: Vide quomodo etiam hic uni Ecclesiæ duo præfuerunt Episcopi. Intelligit autem Scholiastes Alexandrum, qui una cum Narcisso Hierosolymorum Episcopus fuit, ut in libro 6. testatur Eusebius. Hæc sunt vetustissima exempla coadjutorum, ut nunc vocant, Episcoporum. Qui cum ad sublevandam Episcoporum senectutem instituti primum fuissent, re postea in consuetudinem versa, nulla necessitate id exigente, per gratiam & ambitionem creati ceperunt, cui malo, ne longius serperet, remedium attulere Patres Concilij Sardicenis.

λαοδικῶν πρίνι πασιών. Idem de Eusebio Alexandrino retulit Eusebius in principio hujus capitis; illum scilicet cum ad Synodum Antiochenam quæ adversus Paulum congregata fuerat, profectus esset, in reditu exceptum esse à Laodicenis, eiusque loci Episcopum factum. Nunc verò idem scribit de Anatolio: quod nulla ratione defendi posse mihi videtur. Quod si quis dicat, Eusebium paucis diebus post ordinationem fato functum fuisse, eique Anatolium succedere potuisse, auctoritatem Hieronymi ei opponemus. qui anno 2. Aureliani scribit: *Eusebius Laodicenus insignis habetur.*

ἀπὸ ἰεροῦ καὶ ἰουλι. Rufinus & Nicephorus hæc verba sic intelligunt, quasi dicere voluerit Eusebius,

A Stephanum haud perinde ac prædecessores ipsius, erga fidem fuisse animatum. Ego verò sic intelligo non perinde erga fidem ac erga Philosophiam & Græcicas disciplinas illum affectum fuisse.

ἀπὸ αὐτῶν θεοῦ τὰ πάντων εὐαγγέλιον. Hæc verba Musculus & Christophorus referunt ad veterum ἀποστόλων, & post eas voces punctum sine appulerunt. Sic enim vertit Musculus: *Cum autem sub eo periclitatur essent res Ecclesiæ, ab ipso Deo servatore omnium sustentata sunt.* Musculi versionem secutus est Christophorus. Ego verò re attentius examinata, verba illa ἀπὸ αὐτῶν θεοῦ, referenda esse cenſeo ad ἰστορικῶς ἀναδεδειγμένους, ut sensus sit cuiusmodi; Nam continuo Theodotus ab ipso omnium servatore Deo Episcopus illius Ecclesiæ declaratus cuncta restituit. Fecellit Interpretis prava huius loci interpunctio, quæ etiam in scriptis codicibus reperitur; & vox ἀποστόλων, quam passive lumi cullimarunt.

τῆς τῆ παρ' αὐτῶν δεικνύων. In codice Medico Fuk. & Maz. scriptum reperi: τῶν τῶν παρ' αὐτῶν δεικνύων ὁφείλει, quam lectionem vulgatam antecessam puto. Sic enim construenda sunt hæc verba: *ἐνκαταστήσει τῆς παρ' αὐτῶν ὁφείλει.*

ἢ ὡς συνήθησαν διατρέχει. Hæc verba Musculus vertit: *In qua schola institutus fuerit.* Christophorus verò Musculi vestigiis insistentem vertit: *Quantum institutus.* Ego verò scholam Calazaræ à Pamphilo institutam intelligo. De Bibliotheca Cæsariensi à Pamphilo composita Hieronymus in Catalogo ubi de Mattheo loquitur, & in Epistola ad Marcellam.

ἐν ἰδίᾳ ἰστορίᾳ. Male Christophorus vertit: *in separato quodam libello.* Nam Eusebius tres libros de vita Pamphili scripserat, ut testatur Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, tum in Apologia adversus Rufinum.

ἐν δὲ τῆς μάστιγος καὶ ἡμᾶς. Id est, inter eos veli qui propius ad nostram usque ætatem pervenerunt. Neque enim assentior Musculo & Christophoro, qui vocem μάστιγος referunt ad ἀσκητικὸν Pierius enim & Meletius, de quibus mox loquitur Eusebius, ad Constantinum usque tempora vixerunt. De Pierio vide Hieronymum & Photium in Bibliotheca. Eum Rufinus non Pierium vocat, sed Hieronimum. Sic enim scribitur in MSS. Rufini, & in veteri martyrologio Romano die 4. Novembris. Quod quidem martyrologium maxima parte ex Rufiniciæ clastica historia descriptum esse observavi; nullo tamen in illud mendis quæ apud Rufinum legitur. Itaque frustra Rosveidus veteri martyrologio Rom. hoc esse existimavit; cum nec vetus sit, nec Romanum. Nam si Romanum esset, solos Martyres qui Romæ colebantur commemoraret. Atque videmus, omnium gentium ac locorum Martyres eo recenseri. Quod si quis vetus Romanum martyrologium cupit cognoscere, illud ipsum esse quod edidit Bucherius cum canone Victorij Apertani. Cui subnectendum illud quod habetur in sacramentario Gregorij Magni, & in Calendario per Parisijs edito à R. P. Frontone. Quamquam hæc Caledaria potius sunt quam Martyrologia. Martyrologium autem Rom. nullum unquam reperiri fuit. Illud enim cuius meminit Gregorius Magnus in Epistola ad Eulogium, martyrologium est B. P. Frontonis.

ronymi, quo Occidentalis Ecclesia tunc utebatur, ut A alibi demonstrabimus.

μελέτιον τὸ πρῶτον ἐκκλησιῶν. Hic est quem magnum Meletium vocat Athanasius in oratione 1. contra Arianos, pag. 291. ubi recensens Episcopos qui inter Orthodoxos erant celeberrimi, magnum Basilium & Meletium ac Longinianum Episcopos Armeniæ & Ponti nominat. Philostorgius in libro 1. hunc Sebastopoles in Ponto Episcopum fuisse dicit. & cum Basilio Amasiæ Episcopo Nicænæ Synodo interfuisse, & ab Arianorum partibus fletisse, ut refert Nicetas in Thesauro orthodoxæ fidei. Sed hæc falsò à Philostorgio conscripta esse testatur Athanasius in loco quem supra indicavi. De eodem Meletio loquitur Basilius in libro ad Amphilochium de Spiritu sancto cap. ultimo. ἐμελέτιον τὸν πρῶτον. Ἐπὶ ταύτης εἶναι τῆν γνῶμην οἱ εὐγγηγοὶ ὁδοῦ φασι. Id est: Sed & Magum Meletium in eadem fuisse sententia, narrant qui cum eo versati sunt.

τὸ μέλι τῆς ἀτιμῆς. Ergo Meletius dicitur μέλιτι dicitur. Sane Gregorius Nazianz. in Jambicis, Meletium Antiochenum Episcopum μέλιτι ἐπιώνυμον vocat. Itaque nihil cause erat, cur Nicephorus in hoc loco Meletium pro Meletio substitueret. Meletium tamen hunc vocat etiam Nicetas in lib. 5. thesauri sui cap. 7. ex Philostorgio.

φιλομαθίας. Recte in codice Med. Fuk. Sav. & Maz. legitur πολυμαθείας. Paulo post, ubi legitur ἀπὸ ἀν. codex Medicæus scriptum habet ἀν εἰπεν. Mazarianus verò ἀν εἶπες, cui consentiunt codex Fuk. ac Savilii.

τὸν εἰσέτιν ἡμεῖς περιουζόμενον. Intelligit Cathedralam Jacobi fratris Domini, quæ Hierosolymis servabatur, ut relatum est in cap. 19. Sic & Alexandriæ cathedra beati Marci Evangelistæ, qui primus Alexandrinam fundavit Ecclesiam, diutissime servata est: de qua in Actis manuscriptis passionis B. Marci hæc habentur: Adest etiam hujus rei testis, quæ usque in hodiernum diem ad confirmandam hujus veritatis assertionem in eadem Ecclesia perseverat, ex eodre utiq; antiquo Cathedra, politis compacta tabulis; in qua quidem stetit illum dum Evangelicas paginas exararet, præstantium non veticum memoria relictiorum. In cuius nimirum Cathedra sedili, nullus est ausus unquam Pontificum deinceps residere. Sed in magna venerazione hæctenus à cunctis exstat pontificibus humiliter honorata.

ἐπιτονοῦν τὴν τῆς σιωπῆς. Rufinus vertit: cum se arctioribus vinculis continentia destringeret. Sic enim habet vetustissimus codex manuscriptus Ecclesiæ Parisiensis. Nihil frequentius occurrit apud Eusebium quam vox ἀκροῦς & φιλοσοφία. Quas voces à Philosophis mutuati sunt Christiani, ut jam obser-

vavi ad cap. 16. lib. 2. Certe Philosophi ἀσκήτας vocabant eos, qui severioris vitæ genus profitebantur, arctiore disciplina sese ad virtutem formantes. Hinc est, quod Artemidorus in lib. 4. cap. 35. Alexandrum Philosophum ἀνδρα ἀσκητῶν vocat. Et in lib. 5. cap. 16. ἐπιλοσοφῶν ἐν τῶν ἑξ ἑταίροις, τῆ ἀσκήσεως ἄλλοι δὲ. Vides ἀσκησιον, id est, asceticam Philosophiam, opponi Philosophiæ quæ in nudis verbis consistit. Ita explicare soleo, quod ait Marcus Antoninus in libro 1. de rebus ad se pertinentibus cap. 7. μὴ φαντασθῆναι τὸν ἀσκητῶν. καὶ ἢ ἐπιλοσοφῶν ἀνδρα ἐπιδοκίμασαι. Porro Christiani cum hoc nomen sibi adceivissent, primùm quidem Clericis Ascetarum vocabulum indiderunt, ut notavi ad cap. 16. lib. 2. Postea verò Monachi hoc nomen sibi vindicaverunt. Sed initio ita fuisse ut dixi probatur, tum exemplo Petri Alexandrini Episcopi, tum Pierii presbyteri, quos Aleeas fuisse testatur Eusebius in hoc capite. Hieronymus in catalogo de Pierio loquens: Constat hunc mīa ἀσκήσεως, & ἀρρετιοῦ ἐπιλοσοφίας, &c. Sic etiam Eusebius in cap. 11. de martyribus Palæstinæ, Pamphilum presbyterum ascetam vocat his verbis: φιλοσοφῶν πολυμαθῶν ἀσκήσεως ἄλλοι δὲ.

ἐπιτονοῦν τὴν τῆς σιωπῆς. Hic locus in primis notandus est, quo Eusebius tempus omne quod in historia Ecclesiastica complexus est, in unam summam colligit. Ait igitur à natali Domini ac Servatoris nostri, usque ad eversionem Ecclesiarum quæ contigit anno Diocletiani nono ac decimo, annos esse quinque supra trecentos. Idem scribitur in vita & gestis SS. Patrum Metrophanis & Alexandri quæ leguntur in Bibliotheca Photii: ἐν ἑκαταετηρίῳ τῆς Διοκλητιανῆ βασιλείας τῆς ἐπιτονοῦν τῆς σιωπῆς ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ παριστάει ἐπὶ τῆς παλαιοῦ καὶ ἡμῶν ἐκράτους διωγμοῦ. In Chronico etiam Eusebii idem annus Christi quintus ac trecentesimus notatur è regione anni 19. Diocletiani. Sic enim legitur in vetustissima omnium editione Mediolanensi, quam nec à Pontæco, nec à Scaligero vilam mihi commodavit Joannes de Launoy Theologus Parisiensis. At in editione Scaligeri, annus ille Diocletiani quo cœpta est persecutio, adscriptum habet annum Christi 304. Causa hujus rei est, quòd Scaliger in Eusebii Chronico annum 1. Christi posuit non illum quo Christus natus est, sed sequentem. Atqui Eusebius annum 1. Christi numeraverat, illum ipsum quo natus est Christus, ut supra notavi ad lib. 1. Christi enim Natalem posuit Eusebius octavo Idus Januarii. Certe in omnibus MSS. Chronici Eusebiani qui annos Christi adscriptos habent, Aquicinctino scilicet, Lypsiano & Ortelliano, & in prima omnium editione Mediolanensi, annus 1. Christi notatur is ipse quo natus est in Bethleem Judæ.

pag. 290.